

Okrugli stol o članu 24.
Konvencije o pravima
osoba s invaliditetom
u BiH, oktobar 2018.

MIR ZA SVE:

Inkluzija osoba
s invaliditetom u
mirovne procese

Studija u Bosni i Hercegovini (BiH)

Autori: **konsultantica**
Lejla Hadžimešić i MyRight
Objavljeno: **februar 2021.**

MYRIGHT
EMPOWERS PEOPLE WITH DISABILITIES

Sadržaj

Akronimi	2
Sažetak	3
1. Uvod i pozadina istraživanja	5
1.1 Opšta svrha, ciljevi i glavna studijska pitanja	5
2. Metodologija i pristup	6
2.1 Ograničenja	6
3. Analiza konteksta	7
3.1 Situacija osoba s invaliditetom u BiH	7
3.2 Osobe s invaliditetom u post-konfliktnom kontekstu BiH	7
4. Analitička sinteza ključnih nalaza	9
4.1 Inkluzija osoba s invaliditetom u inicijative pod vodstvom UN-a	9
4.1.1 Primjeri dobre prakse	9
4.1.2 Glavni izazovi	10
4.2 Komparativna analiza sa drugim domaćim i međunarodnim akterima	11
4.3 Stavovi, potrebe i interesi izraženi od strane organizacija osoba s invaliditetom	14
4.3.1 Interes među organizacijama osoba s invaliditetom za učešće u trenutnim i budućim procesima u izgradnji mira	16
5. Zaključci i preporuke	18
5.1 Preporuke	18
6. Bibliografija	20
Annex I: Definicije	21
Annex II: Studijska pitanja povezana s ciljevima studije	21
Annex III: Lista učesnika u studiji	23
Annex IV: Primjeri inkluzije osoba s invaliditetom u dijalogu za budućnost 2	25

Izrazi koji su radi preglednosti dati u jednom gramatičkom rodu u ovoj publikaciji se bez diskriminacije odnose i na muškarce i na žene.

Akronimi

BiH	Bosna i Hercegovina
CRPD	Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom
CSO	Organizacije civilnog društva
DFF	Dijalog za budućnost
EC	Evropska komisija
EIDHR	Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava
FBA	Agencija za bankarstvo Federacije BiH
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
ICT	Informacione i komunikacione tehnologije
IDP	Interno raseljene osobe
IPA	Instrument pretpristupne pomoći
LDP	Lokalne platforme za dijalog
OHR	Ured visokog predstavnika
OPD	Organizacija osoba s invaliditetom
RS	Republika Srpska
SDG	Cilj održivog razvoja
UNCT	Tim Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini
UNDAF	Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNICEF	Međunarodni dječiji fond Ujedinjenih nacija
UNSCR	Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
WID	Svjetski institut za invalidnost

Sažetak

OVAJ IZVJEŠTAJ PREDSTAVLJA saznanja, zaključke i preporuke studije u Bosni i Hercegovini (BiH)¹ u okviru međunarodnog istraživačkog projekta pod nazivom "Mir za sve - inkluzija osoba s invaliditetom u mirovne procese" koji je sprovedla švedska organizacija MyRight u periodu od aprila 2020. do marta 2021. godine. Istraživanje je finansirala Akademija Folke Bernadotte.

Opšti cilj projekta je omogućiti pristup informacijama i dati preporuke agencijama UN-a i drugim akterima međunarodne zajednice o tome kako efikasnije angažovati osobe s invaliditetom i uzeti u obzir njihova prava, potrebe i perspektive u mirovnim procesima. Studija slučaja to čini analizirajući kapacitete, politike, strategije i pristupe za inkluziju osoba s invaliditetom među glavnim UN agencijama i drugim relevantnim međunarodnim i državnim akterima uključenim u procese pomirenja i izgradnje mira u BiH. Studija takođe prezentuje mišljenja, potrebe i interese organizacija osoba s invaliditetom i nivo njihove uključenosti u ove procese.

BiH je potpisala i ratificirala sve međunarodne ugovore o ljudskim pravima, uključujući Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (CRPD), a veliki broj inicijativa za izgradnju mira je proveden uz podršku međunarodne zajednice. Međutim, usljed etničkih podjela društveno-politička situacija u zemlji je i dalje nestabilna i fragmentirana. Stvarno pomirenje u BiH je i dalje nedostižno. Pravosuđe je izvelo ratne zločince pred lice pravde, ali to nije doprinijelo dijalogu ili pomirenju među zajednicama, zbog etničkih podjela koje su još uvijek u velikoj mjeri prisutne u cijeloj zemlji. Takav kontekst podrazumijeva vrlo težak položaj osoba s invaliditetom u BiH u svim sferama života. Čineći približno 15% ukupne populacije², osobe s invaliditetom u BiH suočavaju

se s različitim oblicima diskriminacije uprkos zakonskim odredbama o zabrani diskriminacije. Glavni problemi uključuju nedostatak državne strategije za podizanje javne svijesti ili promociju ljudskih prava osoba s invaliditetom, nedovoljna zakonodavna rješenja i nedostatak budžetskih izdvajanja, zajedno s činjenicom da su osobe s invaliditetom i dalje isključene iz procesa donošenja odluka o pitanjima koja utiču na društvo u cjelini.³

Glavni zaključci

Iz perspektive organizacija osoba s invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju, osobe s invaliditetom su generalno isključene iz procesa donošenja odluka u BiH. Kao osnovni uzrok isključenja prepoznaje se (pogrešna) percepcija u društvu da biti osoba s invaliditetom znači da osoba nije voljna i/ili nije sposobna da učestvuje u procesima donošenja odluka. Uprkos postignutom napretku u jačanju kapaciteta ovih organizacija tokom godina, potrebno je više rada kako bi se osiguralo da one postanu aktivnije u pitanjima koja nadilaze potrebe i prava njihovih primarnih korisnika.

U Bosni i Hercegovini je veliki broj organizacija uključen u procese izgradnje mira, uključujući međunarodne multilateralne organizacije te lokalne i međunarodne organizacije civilnog društva. Napori međunarodnih organizacija da se osobe s invaliditetom uključe u njihove mirovne procese vode se principima pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i socijalne kohezije na nivou politika. Ovakvi pristupi u okviru Dijaloga za budućnost 2 (DF2) doveli su do nekih pozitivnih rezultata na nivou projekta, na primjer projekat koji je vodio UNDP, a koji je dodijelio 15 posto malih grantova osobama s invaliditetom. Međutim, na osnovu mišljenja koje su organizacije osoba s

invaliditetom iznijele u ovoj studiji, izrada i implementacija programa nisu uvijek dovoljno vođeni ovim principima. Organizacije osoba s invaliditetom bi željele da budu više konsultovane i angažovane u trenutnim i budućim mirovnim procesima u BiH. Potreban je strateški pristup inkluziji osoba s invaliditetom kako bi se bolje promovisali i implementirali međunarodni standardi i obaveze.

Iako su organizacije civilnog društva igrale ključnu ulogu u izgradnji mira, većina njih je tokom studije navela da se nije posebno fokusirala na osobe s invaliditetom. Organizacije civilnog društva uglavnom pružaju jednake mogućnosti svim građanima da učestvuju u njihovim projektima. Međutim, ove organizacije nisu preduzele posebne mjere kako bi osigurale efikasno učešće osoba s invaliditetom, što ukazuje na jasnu potrebu za jačanjem institucionalnih obaveza i razvijanjem strateškog fokusa na osobe s invaliditetom u mirovnim i razvojnim procesima. Strateški pristup međunarodne zajednice takođe bi mogao pomoći vlastima u primjeni međunarodnih standarda koji se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom u mirovne procese.

U suštini, potrebni su dodatni resursi, kapaciteti i stručnost kako bi se zadovoljila određena prava i potrebe osoba s invaliditetom. To na primjer uključuje omogućavanje pristupa informacijama za osobe s oštećenjima vida i sluha i osiguravanje fizičke pristupačnosti lokacijama, borba protiv stigme i promjena narativa o osobama s invaliditetom. Drugim riječima, generalna pristupačnost i razumne prilagodbe su neophodni preduslovi za jednake mogućnosti osoba s invaliditetom u ravnopravnom učešću u mirovnim procesima. Pored toga, potrebni su objedinjeni i razvrstani podaci o starosti, spolu, vrsti invaliditeta ili drugi podaci o osobama s invaliditetom, kako bi se osiguralo uključivanje različitih podgrupa osoba s

invaliditetom. BiH trenutno nema sistema za prikupljanje i analizu takvih podataka i potrebna joj je podrška međunarodne zajednice u rješavanju ovog nedostatka.

Glavne preporuke

Agencijama UN-a

i. Osigurati sveobuhvatnu implementaciju Rezolucije 2475 (2019) i Strategije UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom (2019), preduzimanjem konkretnih koraka na rješavanju jedinstvenih izazova s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom u procesu izgradnje mira u BiH. Potrebno je uložiti dodatne napore u otklanjanju sljedećih barijera u cilju efikasnije inkluzije osoba s invaliditetom:

a. Informacije i komunikacija: Informacije o programima i aktivnostima za izgradnju mira učiniti dostupnim svim osobama s invaliditetom uspostavljanjem i održavanjem bliskih kontakata sa organizacijama osoba s invaliditetom i prilagođavanjem informacionih, komunikacionih alata i materijala njihovim potrebama.

b. Fizička pristupačnost: Osigurati da sva mjesta na kojima se planiraju i sprovede aktivnosti na izgradnju mira budu pristupačna osobama s invaliditetom sa različitim potrebama.

c. Stigma i socijalna isključenost: Podizanjem javne svijesti provoditi aktivnosti za borbu protiv stigme i pogrešnih percepcija o osobama s invaliditetom. Uključiti glavne aktere osnaživanja osoba s invaliditetom u projekte i, gdje je to moguće, dodijeliti dodatne resurse za podršku izgradnji kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom, u skladu s CRPD-om.

d. Podaci⁴: Raditi zajedno sa državnim i drugim relevantnim organima vlasti u BiH na prikupljanju podataka vezanih za invaliditet, što uključuje kvalitetne i razvrstane podatke kako bi se unaprijedilo planiranje i praćenje. U cilju ispunjavanja

¹ Studija slučaja u BiH provedena je u periodu od jula 2020. do januara 2021. godine ² MyRight, Alternativni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini 2016., str.6. ³ Ibid.

⁴ Ne vode se zvanični podaci o osobama s invaliditetom. Nema statističkih podataka o ukupnom broju osoba s invaliditetom, razvrstanih prema spolu ili godinama koje bi služile kao pokazatelji poštovanja njihovih prava i broju djece s invaliditetom koja pohađaju redovno obrazovanje ili specijalizovane institucije.

određenih potreba i prava žena i mladih neophodni su razvrstani podaci.

e. Budžetiranje: Tokom strateškog planiranja i izrade projekata dodijeliti dodatne resurse kako bi se odgovorilo određenim potrebama i pravima osoba s invaliditetom s ciljem osiguravanja njihovog učešća u mirovnim procesima.

ii. Primijeniti pristup sveobuhvatnog uključivanja osoba s invaliditetom u projekte i programe izgradnje mira.

iii. Transformisati organizacionu kulturu osiguravajući da je u skladu s ključnim elementima Strategije UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom u oblastima razvoja kapaciteta osoblja, podizanja svijesti, izgradnje povjerenja, ljudskih i finansijskih resursa.

Drugim međunarodnim institucijama, domaćim i međunarodnim organizacijama civilnog društva

iv. Učiniti informacije o projektima izgradnje mira dostupnim svim osobama s invaliditetom, kroz uspostavljanje i održavanje bliske saradnje s organizacijama osoba s invaliditetom, te kroz prilagođavanje pristupa informacijama njihovim potrebama, poput Brajevog pisma ili znakovnog jezika.

v. Nastaviti doprinositi narativu da mir nije samo odsustvo sukoba, nego koncept koji osigurava međuetničko povjerenje, stabilnost, slobodu i vladavinu prava u današnjoj BiH. Na taj način će sve osobe s invaliditetom imati priliku učestvovati u inicijativama za izgradnju mira, a ne samo one koje su stekle invaliditet usljed rata.

vi. Tamo gdje je to moguće, dodijeliti dodatne resurse tokom faze izrade projekata, koji će biti namijenjeni jačanju kapaciteta, resursa i ekspertize neophodnih za zadovoljavanje određenih potreba osoba s invaliditetom, kako bi se osiguralo njihovo učešće u procesima izgradnje mira. U ovim aktivnostima osigurati učešće žena i mladih s invaliditetom, kao i ravnopravno učešće osoba s različitim vrstama invaliditeta.

vii. Organizacije civilnog društva bi trebale razviti politiku i strategiju za inkluziju osoba s invaliditetom u skladu sa relevantnim međunarod-

nim standardima.

viii. U ovim aktivnostima osigurati učešće žena i mladih s invaliditetom, kao i ravnopravno učešće osoba s različitim vrstama invaliditeta.

ix. Osigurati saradnju između organizacija civilnog društva koje se bave izgradnjom mira i organizacija osoba s invaliditetom kako bi se nadomjestio eventualni nedostatak stručnosti u vezi s invaliditetom tokom provođenja projekata. Postoji opšti konsenzus među organizacijama osoba s invaliditetom da je neophodno stvoriti preduslove za uključivanje osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira, što uključuje aktivno i efikasno učešće osoba s invaliditetom već u fazi

izrade projekta kako bi se prepoznale sve određene radnje koje treba preduzeti kako bi se osigurala stvarna inkluzija.

Organizacijama osoba s invaliditetom

i. Nastaviti doprinositi sveobuhvatnom i inkluzivnom narativu o miru u BiH, sa jakim fokusom na izgradnju međuetničkog povjerenja, primjenu univerzalnih ljudskih prava, pravdu i vladavinu prava.

ii. Koristiti pozitivne primjere iz prakse međuentitetske saradnje između organizacija osoba s invaliditetom iz različitih entiteta i etničkih grupa kao načina da se promoviše pomirenje, te

razmjena ovih iskustava sa organizacijama civilnog društva i drugim međunarodnim organizacijama koja se bave izgradnjom mira u BiH.

iii. Tamo gdje je to moguće, razmotriti mogućnost učešća u dostupnim pozivima za projekte vezane za izgradnju mira i pomirenje. Podsticati mlade s invaliditetom u društvu da preuzmu aktivniju ulogu u aktivizmu i zastupanju, jer bi upravo oni mogli postati pokretačka snaga pojačanog angažmana u procesima izgradnje mira. ★

Okrugli stol o članu 24. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u BiH, oktobar 2018.

1. Uvod i pozadina istraživanja

UZ FINANSIRANJE Akademije Folke Bernadotte (FBA), MyRight - švedska nevladina organizacija je implementirala međunarodni projekat pod nazivom "Mir za sve - inkluzija osoba s invaliditetom u mirovne procese" (april 2020. - mart 2021.). Opšti cilj istraživanja je omogućiti pristup informacijama i dati preporuke o tome kako uključiti osobe s invaliditetom i njihova prava, potrebe i perspektive u mirovne procese. Cjelokupni cilj projekta je usko povezan s Ciljevima održivog razvoja (SDG): 5: Jednakost spolova, 10: Smanjene nejednakosti, i 16: Mir, pravda i jake institucije.

Organizacija MyRight je angažovala Lejlu Hadžimešić da provede studiju na nivou Bosne i Hercegovine, u bliskoj saradnji MyRight menadžerom projekta iz Stockholma i evropskom regionalnom koordinatoricom MyRight-a sa sjedištem u Sarajevu. Paralelno je sprovedena još jedna studija u Šri Lanci. Dvije studije su zauzele isti pristup u najvećoj mogućoj mjeri, kako bi se nalazi i zaključci mogli što bolje uporediti.

Međunarodni studijski projekat je zasnovan na globalnoj politici i praksi zaštite i inkluzije osoba s invaliditetom u miru i tokom sukoba. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a (UNSCR) 2475 (2019) o zaštiti osoba s invaliditetom u oružanom sukobu predstavlja primarni normativni okvir studije, zajedno s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (CRPD). UNSCR 2475 poziva države članice da omoguće efikasno učestvovanje i predstavljanje osoba s invaliditetom, uključujući organizacije koje ih predstavljaju u humanitarnoj akciji, prevenciji sukoba, rješavanju, pomirenju, obnovi i izgradnji mira. Na strateškoj i programskoj razini, Strategije UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom (2019) je važna referentna tačka u procjeni i analizi načina na koji agencije UN-a sprovode inkluziju osoba s invaliditetom na terenu. Strategija daje osnovu za održivi i transformativni napredak u inkluziji osoba s invaliditetom kroz sva područja rada Ujedinjenih nacija: mir i sigurnost, ljudska prava i razvoj. Strategija također uključuje politiku i okvir odgovornosti, sa parametrima za procjenu napretka i ubrzanja promjena inkluzije osoba s invaliditetom.

1.1 Opšta svrha, ciljevi i glavna studijska pitanja

Sveukupna svrha studije u BiH je bila procijeniti i analizirati kapacitete, politike, strategije i pristupe UN agencija i drugih relevantnih međunarodnih i domaćih aktera koji rade na procesima izgradnje mira i pomirenja u BiH kada je u pitanju uključivanje osoba s invaliditetom.

Studija na nivou Bosne i Hercegovine je imala sljedeće ključne ciljeve:

CILJ A: Prikupiti informacije o inkluziji osoba s invaliditetom u mirovne i procese pomirenja u BiH identificirajući potencijalne pozitivne prakse, ključne nedostatke i izazove u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u različite agencije Državnog tima Ujedinjenih nacija (UNCT) u BiH, sa posebnim fokusom na inicijative Dijaloga za budućnost i druge relevantne prethodne i sadašnje inicijative (kao što su relevantne odredbe Dejtonskog mirovnog sporazuma).

Studijsko pitanje 1: Koje se pozitivne prakse mogu primijetiti u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u inicijative Dijaloga za budućnost i fokus područja Okvira za razvojnu pomoć Ujedinjenih nacija (UNDAF) relevantne za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

Studijsko pitanje 2: Koji ključni nedostaci i izazovi postoje u pogledu uključivanja osoba s invaliditetom, u okviru inicijativa Dijalog za budućnost i fokusnih područja UNDAF-a relevantnih za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

CILJ B: Izvršiti komparativnu analizu kapaciteta, politika, strategija i pristupa ključnih agencija UN-a za inkluziju osoba s invaliditetom i drugih relevantnih međunarodnih i domaćih organizacija u okviru zajednice za izgradnju mira u BiH.

Studijsko pitanje 3: Koje kapacitete posjeduju agencije UN-a (i drugi relevantni međunarodni i domaći akteri) u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u inicijative za

izgradnju mira u BiH, s posebnim naglaskom na područja UNDAF-a vezana za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

Studijsko pitanje 4: Koje su postojeće politike, strategije i pristupi o uključivanju osoba s invaliditetom agencija UN-a (i drugih relevantnih međunarodnih i domaćih aktera) u BiH, s posebnim naglaskom na područja UNDAF-a relevantna za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

CILJ C: Prikupiti informacije i upoznati se sa stavovima, potrebama i interesima organizacija osoba s invaliditetom i njihovih članova u procesu izgradnje mira i pomirenja u BiH.

Studijsko pitanje 5: Kakva su mišljenja izrazili članovi organizacije osoba s invaliditetom o uključivanju osoba s invaliditetom u proces izgradnje mira i pomirenja u BiH?

Studijsko pitanje 6: Koje su potrebe i interesi izraženi od strane članova organizacija osoba s invaliditetom u pogledu inkluzije osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira u BiH, s posebnim naglaskom na postojeću zakonsku i političku podjelu koja razdvaja osobe s invaliditetom čiji je invaliditet nastao kao rezultat sukoba i na one s invaliditetom koji je stečen na drugi način?

CILJ D: Izraditi konkretne preporuke agencijama UN-a i drugim ključnim organizacijama uključenim u proces izgradnje mira i pomirenja u BiH o tome kako ojačati inkluziju osoba s invaliditetom.

Kompletna lista studijskih pitanja koja su povezana sa glavnim pitanjima studije i svakim od gore navedenih ciljeva nalaze se u Aneksu II ovog izvještaja. ★

2. Metodologija i pristup

ISTRAŽIVANJE JE provedeno kvalitativnim metodama prikupljanja podataka, inkluzivnim i participativnim pristupom. Kako bi se povećali kvalitativni rezultati studije, prikupljanje podataka i analiza rađena je po principu afirmativnog ispitivanja. Cilj je bio da primarni izvori/ispitanici otvoreno govore o svojim pozitivnim iskustvima i izazovima, kao i da daju preporuke o tome kako poboljšati uključivanje osoba s invaliditetom u buduće inicijative.

Početna faza studije provedena je u periodu juli - august 2020. godine, a uključivala je detaljno istraživanje i razvoj metodologije i pristupa istraživanja; analizu relevantnih postojećih međunarodnih standarda u kontekstu njihovog potencijala i stvarne primjene u okviru BiH; analizu prethodnih i trenutnih procesa izgradnje mira i pomirenja i odabir ključnih učesnika.

Tokom početne faze provedena je temeljna analiza aktera, podijeljenih u četiri grupe⁵:

- 1. Grupa 1:** Agencije Ujedinjenih nacija
- 2. Grupa 2:** Međunarodne organizacije
- 3. Grupa 3:** Organizacije civilnog društva koje se bave izgradnjom mira i/ili osobama s invaliditetom
- 4. Grupa 4:** Udruženja osoba s invaliditetom, udruženja civilnih žrtava rata i udruženja ratnih veterana.

Konačni odabir učesnika za konsultacije u fazi prikupljanja podataka vođen je sljedećim kriterijima:

» pristup zasnovan na ljudskim pravima, tj. da li učesnici predstavljaju nosioce prava ili nosioce dužnosti i njihovu odgovornost spram toga,

» način uključivanja aktera u mirovne i procese pomirenja u zemlji, tj. dodjela grantova, učešće u projektima ili programima, zagovaranje, lobiranje, vođenje kampanje, političko učešće itd.

To je rezultiralo početnom listom od približno 30 potencijalnih aktera. Faza prikupljanja podataka obuhvaćala je 20 inicijalnih kontakata sa odabranim akterima; intervjui sa tri agencije UN-a koje sprovode program Dijalog za budućnost 2 (UNDP, UNICEF i UNESCO), Delegacija EU, OSCE i dvije organizacije civilnog društva iz grupa 1-3. Organizacije koje su na kraju konsultovane u ovoj studiji, su bile one koje su pristale da učestvuju jer su vjerovala da mogu dati svoj doprinos temi ovog istraživanja.

Što se tiče grupe 4, studija je težila inkluzivnom i participativnom pristupu. Pred kraj početne faze, konsultantica i regionalna koordinatorica MyRight-a su dostavile listu studijskih pitanja i smjernice za intervju na pet partnerskih organizacija i pet koalicija organizacija osoba s invaliditetom (koje zastupaju 60 organizacija osoba s invaliditetom na lokalnom nivou) sa kojima MyRight saraduje u BiH.⁶ Na osnovu ovih materijala, organizacije osoba s invaliditetom su odlučile o konačnom odabiru relevantnih organizacija za učešće u istraživanju. Pored toga, regionalna koordinatorica MyRight-a za BiH i konsultantica su održale dva uvodna sastanka s ovim organizacijama kako bi predstavile studiju i provele participativni odabir ispitanika. Proces odabira pažljivo je uzeo u obzir spol, starost i vrstu invaliditeta, kao i geografsku/administrativnu pokrivenost širom zemlje.

Faza prikupljanja podataka sa grupom 4 uključivala je sljedeće korake:

- 1.** Moderiranje sastanka (u saradnji sa regionalnom koordinatoricom MyRight-a za BiH) sa pet predstavnika koalicija organizacija osoba s invaliditetom koji predstavljaju preko 60 organizacija. Na osnovu participativne selekcije, formirane su četiri fokus grupe, uključujući jednu sa ženama i jednu sa mladima s invaliditetom.
- 2.** Zajedničko organizovanje i vođenje sastanka (u saradnji sa regionalnom koordinatoricom

MyRight-a za BiH) sa pet partnerskih organizacija MyRight, što je rezultiralo odabirom dodatne fokus grupe.

3. Moderiranje diskusija pet fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom i njihovim koalicijama.

4. Održan je sastanak sa predstavnicima koalicija organizacija osoba s invaliditetom i partnerskih organizacija MyRight kako bi se predstavili preliminarni nalazi i zaključci intervjua i zatražile njihove povratne informacije.

U oktobru i novembru su obavljani intervjui i diskusije po fokus grupama, a završni sastanak je održan u decembru. Tokom *faze analize i izvještavanja*, podaci prikupljeni u prethodnoj fazi objedinjeni su i sastavljeni u svrhu izrade izvještaja. Analitičko objedinjavanje ključnih nalaza povezano je sa specifičnim ciljevima istraživanja i studijskim pitanjima (pogledati Aneks II).

Izvještaj je pripremljen na engleskom jeziku, a sažetak i na lokalnom jeziku prije formalnog predstavljanja, kako bi se mogao podijeliti svim relevantnim akterima na pregled.

2.1 Ograničenja

Trenutna pandemija Covid-19 uticala je na prikupljanje podataka tokom istraživanja. Umjesto direktnih sastanaka, svi razgovori i rasprave u fokus grupama vođeni su putem digitalnih platformi. Pored prve faze intervjua sa akterima iz grupa 1-3, konsultantica je također planirala obaviti terenske posjete izvan Sarajeva. Međutim, zbog ograničenja kretanja tokom pandemije Covid-19 nije se moglo putovati izvan Sarajeva, što je ograničilo prikupljanje podataka o projektima: planirano je da prikupljanje podataka uključuje terenske posjete organizacijama osoba s invaliditetom koji nemaju sjedište u Sarajevu, međutim, ove terenske posjete nisu mogle biti realizovane.

U početnoj fazi napravljena je sveobuhvatna lista organizacija civilnog društva u BiH koje se bave izgradnjom mira (grupa 3) i poslani su im pozivi za intervju. Međutim, većina njih odgovorila je da nema strategije ili programe koji se posebno fokusiraju na osobe s invaliditetom⁷. Iz tog razloga, jedine dvije organizacije civilnog društva koje su intervjuirane u ovoj studiji bile su Trial i Caritas. Slab odziv organizacija civilnog društva sam po sebi predstavlja važan nalaz i ukazuje na potrebu za jačanjem fokusa na osobe s invaliditetom svih domaćih i međunarodnih aktera, a ne samo agencija UN-a. ★

⁵ Kompletna lista organizacija koje su kontaktirane i/ili intervjuirane tokom studije može se naći u Aneksima 4 i 6. ⁶ Koalicije organizacija osoba s invaliditetom: Koalicija organizacija osoba s invaliditetom Kanton Sarajevo, Koalicija organizacija osoba s invaliditetom Tuzlanskog kantona, Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regija Bijeljina - KOLOSI, Koalicije organizacija osoba s invaliditetom iz Hercegovacko-neretvanskog kantona i Koalicija organizacija osoba s invaliditetom regija Dobo. MyRight partnerske organizacije: Udruženje Ružičnjak, Udruženje IC Lotos, Udruženje Oaza, Udruženje Fenix i Udruženje slijepih osoba u Kantonu Sarajevo - USGKS. ⁷ Organizacije civilnog društva (CSO) koje su bile kontaktirane u početnoj fazi su: Fondaciju Kvinna till Kvinna, Međunarodne žene za žene, Horizonti, Mladi za mir i Centar za izgradnju mira.

3. Analiza konteksta

NAKON PROGLAŠENJA NEZAVISNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE 1992. GODINE,

uslijedio je gotovo četverogodišnji sukob (5. april 1992 - 14. decembar 1995). Mirovni pregovori vođeni u SAD-u su rezultirali Općim okvirnim sporazumom za mir u BiH (Dejtonski mirovni sporazum).⁸ Politička struktura uspostavljena je kao dio mirovnih pregovora u Dejtonu. Ustav BiH je dio Dejtonskog mirovnog sporazuma. Politički sistem u BiH zasnovan je na Ustavu, koji nije isključivo interni pravni akt, nego je izrađen kao aneks mirovnog sporazuma.⁹ BiH se sastoji od dva entiteta, Federacije BiH (51% teritorije) i Republike Srpske (49% teritorije) i Distrikta Brčko. Federacija BiH je podijeljena na deset kantona. Najniži administrativni nivo su njene 84 opštine. Republika Srpska ima više centralizovanu vladu i 63 opštine kao najniži administrativni nivo.¹⁰ Državne institucije odgovorne su za različita pitanja, uključujući međunarodne obaveze BiH,¹¹ dok je ravnoteža ovlasti, uključujući usvajanje i provođenje lokalnih građanskih i krivičnih zakona i kontrola nad sudovima dodijeljena entitetima.¹² Nadalje, Bosna i Hercegovina je članica Vijeća Evrope i Ujedinjenih nacija i trenutno je u prepristupnom procesu Evropskoj uniji.

Četvrt stoljeća nakon što je Dejtonski mirovni sporazum okončao rat u BiH, društveno-politička situacija u zemlji i dalje je krhka i fragmentirana usljed etničkih podjela. Iako su Dejton i kontinuirano međunarodno prisustvo pomogli da se spriječi povratak nasilnom sukobu, efikasno pomirenje u BiH, kao i široj regiji i dalje je nedostizno. Suđenja sprovedena na međunarodnom i na domaćem nivou, izvela su pred lice pravde mnoge odgovorne za najteže ratne zločine,

ali malo su učinila da potaknu dijalog, razumijevanje ili pomirenje među zajednicama, dok se sve tri glavne etničke grupe (konstitutivni narodi) u zemlji uglavnom povlače iza „vlastitih“ medija, političkih partija i stvarnih upravljačkih struktura i institucija. Grupe i pojedinci koji se ne uklapaju ni u jedan od tri dominantna narativa sve su više marginalizirani i izdvojeni iz javnog života, kako formalno, tako i neformalno. Na lokalnom nivou, posebno u duboko podijeljenim zajednicama, ratna zaostavština i etnička podijeljenost i dalje prevladavaju gotovo svim potencijalnim međusektorskim pitanjima za žene i muškarce, djevojčice i dječake, nacionalne manjine, osobe s invaliditetom i druge ranjive skupine i pojedince.¹³

3.1 Situacija osoba s invaliditetom u BiH

U BiH procijenjena prevalenca invalidnosti iznosi 14,6%.¹⁴ Nagazne mine su značajno doprinijele broju osoba s invaliditetom. Procjenjuje se da je jedna od 173 osobe stekla invaliditet zbog povreda zadobijenih tokom rata, a 15% stanovništva pati od psiholoških trauma, posebno post traumatskog stresnog poremećaja (USAID 2009).¹⁵ Ne postoji jedinstvena, sveobuhvatna zakonodavna definicija „osobe s invaliditetom“ koja se primjenjuje na svim nivoima i u svim regulatornim kontekstima u zemlji, njenim entitetima i kantonima. Umjesto toga, definicije se razlikuju od sektora do sektora i od zakona do zakona. Ne vode se zvanični podaci o osobama s invaliditetom. Nema statističkih podataka o ukupnom broju osoba s invaliditetom, analiza prema spolu ili godinama koje bi mogle poslužiti kao pokazatelji poštivanja njihovih prava i broju djece s invaliditetom koja pohađaju

redovno obrazovanje ili specijalizovane institucije.¹⁶ BiH je potpisala i ratificirala sve međunarodne sporazume o ljudskim pravima, uključujući Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (CRPD), stoga je država dužna osigurati jednaku zaštitu prava za sve građane bez diskriminacije. Ipak, ovi sporazumi se ne sprovode efikasno. Prema konačnoj evaluaciji Okvira UN-ove razvojne pomoći (UNDAF, 2015-2019), „postignut je mali napredak u pravima osoba s invaliditetom koja nisu efikasno zaštićena”.¹⁷

BiH je 2009. godine potpisala i ratificirala CRPD i Fakultativni protokol 2010. godine. Prema Alternativnom izvještaju o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini čiju je izradu koordinirao MyRight 2016. godine „od tada je postignut mali napredak u promjeni paradigme sa medicinskog modela na socijalni model i model zasnovanom na ljudskim pravima”.¹⁸ Nadalje, Alternativni izvještaj navodi da je „praćenje pokazalo kako se slabo primjenjuje pristup zasnovan na ljudskim pravima, zahvaljujući lošoj harmonizaciji i nedjelotvornoj primjeni Konvencije, kako u zakonodavstvu, tako i u praksi.”¹⁹ Glavni problemi i izazovi u primjeni Konvencije uključuju nedostatak državne strategije za podizanje svijesti javnosti ili promociji ljudskih prava osoba s invaliditetom, nedovoljna zakonska rješenja i nedostatak budžetskih izdvajanja, zajedno s činjenicom da su osobe s invaliditetom i dalje isključene iz procesa donošenja odluka iz tema koje utiču na društvo u cjelini.²⁰

3.2 Osobe s invaliditetom u post-konfliktnom kontekstu BiH

Navedena analiza situacije ukazuje na vrlo težak položaj osoba s invaliditetom u BiH u svim sferama života. Takav nivo opšte socijalne isključenosti neizbježno se može naći i u sferama izgradnje mira i pomirenja.

U specifičnom kontekstu BiH, neophodno je napomenuti da se osobe s invaliditetom različito tretiraju u politici, zakonodavstvu i praksi, u prvom redu ne na osnovu prirode njihove invalidnosti, već već na osnovu toga kako su te osobe stekle oštećenje. Svjetski institut za invalidnost (WDI) je 2015. godine objavio studiju o uključivanju osoba s invaliditetom u rješavanje sukoba i izgradnju mira i zanimljivo je primijetiti da jedan od identificiranih globalnih izazova u ovom pregledu literature vrijedi u kontekstu BiH. WDI (2015) primjećuje da: „postoji podjela u politici koja razdvaja osobe s invaliditetom čiji je invaliditet rezultat sukoba (povrede, pothranjenost, itd.) i one s invaliditetom koji je stečen na drugi način (urođene, degenerativne, usljed nesreće itd.), bez obzira na vremenski okvir (prije sukoba, tokom samog sukoba ili nakon prestanka neprijateljstva). Ovo je posebno loše u pogledu raspodjele resursa u post-konfliktnom zakonodavnom i razvojnom procesu”.²¹ Kao što je navedeno u MyRight-ovom Alternativnom izvještaju o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u BiH, „osobe s invaliditetom i dalje se dijele u tri kategorije, branitelj s invaliditetom koji je stekao učešćem u ratu, civilna žrtva rata i osoba s neratnim invaliditetom. To znači da oni primaju različite razmjere naknada i prava, ne na osnovu

⁸ Dejtonski mirovni sporazum parafiran je u Daytonu u državi Ohio 21. novembra 1995. godine, a potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine, <http://www.ohr.int/dayton-peace-agreement/> ⁹ Selmo Cikotić, 'Neki problemi sigurnosnog sistema u Bosni i Hercegovini' [Some Problems of the Security System in Bosnia and Herzegovina] (2004) 2-4 Ljudska prava, časopis za sve pravno-političke probleme str. 150, 153

¹⁰ Više detalja o administrativnoj strukturi može se naći na <<http://www.oscebih.org/overview/#1>> pristupljeno 2. juna 2020. godine ¹¹ Ustav BiH Član III (1). ¹² Ustav BiH Član III (2)(c) I (3)(a). ¹³ "Dinamika sukoba u multietničkoj državi Bosni i Hercegovini", Friedrich Ebert Stiftung, 2012, str.12-20. ¹⁴ SIDA prava osoba s invaliditetom na zapadnom Balkanu, 2014, str.1 <https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/human-rights-based-approach/disability/rights-of-persons-with-disabilities-western-balkan.pdf> ¹⁵ MyRight, ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O PRIMJENI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I HERCEGOVINI, 2016., str.6. ¹⁶ Ibid. ¹⁷ T Novovic & D Babic, 2015-2020 Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu: završna evaluacija, 2019, <https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/7887>, str. 18 ¹⁸ MyRight, ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O PRIMJENI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I HERCEGOVINI, 2016., str.7 ¹⁹ Ibid. ²⁰ Ibid. ²¹ Svjetski institut za invalidnost: „Uključenost osoba s invaliditetom u rješavanje sukoba i napore za izgradnju mira: Inkluzija osoba s invaliditetom (PWD) kao dio rješenja u postkonfliktnoj areni”, 2015, str. 2 <https://worldinstituteon-disabilityblog.files.wordpress.com/2015/11/wid-disability-inclusive-peacebuilding-process.pdf>

prirode njihove invalidnosti i njihove potrebe za podrškom, već na osnovu toga da li je njihov invaliditet nastao tokom rata i, ako jeste, da li je to bilo za vrijeme aktivne službe ili u civilnom životu".²² Povrh toga, čak i u rijetkim slučajevima gdje postoje zakonodavna i politička rješenja koja se odnose na prava osoba s invaliditetom, postoji diskriminatorna praksa ovisno o tome na kojoj teritoriji žive (zbog podijeljenog institucionalnog i zakonodavnog okvira) i kojoj kategoriji osoba s invaliditetom pripada. Obrazloženje uzimanja ovog aspekta u obzir tokom ove studije leži u pretpostavci da ove tri kategorije osoba s invaliditetom imaju različit stepen pristupa politikama i procesima donošenja odluka u BiH, uključujući prethodne i trenutne procese izgradnje mira.

Na primjer, od danas je bilo nekoliko inicijativa za suočavanje s nasilnom prošlošću u BiH, od kojih nijedna nije uključivala predstavnike osoba s invaliditetom, osim civilnih žrtava rata i ratnih veterana koji pripadaju određenoj etničkoj grupi. Jedna od takvih inicijativa je proces izrade Nacionalne strategije tranzicijske pravde 2009-2010.²³, dokument politike koji je trebao identificirati zakonodavni i politički okvir za pomirenje. Ovo je bio dug i širok konsultativni proces proveden pod pokroviteljstvom UNDP-a, s ciljem da se omogući različitim grupama žrtava da pronađu kompromise u različitim stubovima tranzicijske pravde: od pravde do pomirenja. Fokus konsultativnog procesa bio je na identifikiranju različitih vrsta žrtava rata iz različitih geografskih područja i različitih etničkih grupa, međutim, invalidnost uopšte nije bila uključena u kriterij odabira učesnika u ovom procesu.

U nedostatku jedinstvene politike reparacije za tranzicijsku pravdu, vlasti u BiH indirektno i politički teže da koriste socijalne beneficije za osobe s invaliditetom koje su invaliditet stekle tokom rata kao oblik reparacije, čime se stvara diskriminatorna praksa između ove dvije grupe. Na primjer, način na koji civilne žrtve rata kao osobe s invaliditetom ostvaruju svoja prava i beneficije je putem *lex specialis* kojim se uređuju njihova prava. Nadalje, postoji daljnja razlika u pravima i beneficijama za civilne žrtve rata i ratne veterane, koje su takođe propisane različitim *lex specialis*-om. "Vojne žrtve tražile su nadoknadu i rehabilitaciju za štetu pretrpljenu tokom borbe kao 'dug' koji su im dugovale njihove vlasti. Prepoznavanje njihove patnje i materijalne koristi od početka je stajalo u prvom planu njihovih zahtjeva, uz opravdanje da su žrtvovali svoje udove, zdravlje i "sinove" za državu (ili etno-nacionalnu zajednicu)".²⁴

Kvalifikacija invalidnosti zasniva se na tome kako i kada su oštećenja nastala (za vrijeme ratne vojne službe, kao ratna civilna ozljeda), mjestu prebivališta (koji entitet ili kanton) i starosti, a ne onome što je pojedincu potrebno za osiguranje adekvatnih životnih uslova i jednakih mogućnosti. Ovo imamo u oba bosanskohercegovačka entiteta gdje prag oštećenja organizma kojim se stiže uslov za priznavanje prava za branitelje iznosi 20% invaliditeta, za civilne žrtve rata 60%, a za ostale osobe s invaliditetom u Federaciji 90% ili više. Takođe, neprihvatljivo su velike razlike u nivou prava u korist veterana i civilnih žrtava rata u odnosu na druge osobe s invaliditetom. To ima veliki stvarni uticaj na opće životne uslove i sposobnost funkcioniranja.²⁵ Ovom su se praksom

u prošlosti bavila relevantna međunarodna tijela za ljudska prava, definišući je diskriminatornom. Na primjer, Komitet UN-a za ljudska prava, tijelo zaduženo za nadzor nad provedbom Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, više puta je izrazilo zabrinutost zbog različitog tretmana između civilnih žrtava rata i ratnih veterana, odnosno zbog toga što su lične naknade za invalidnost koju primaju civilne žrtve rata i dalje znatno niže od onih koje primaju ratni veterani, te da postoji dodatna razlika između veterana u različitim entitetima i opštinama. U svojim zadnjim Zaključnim zapažanjima za BiH,

Komitet za ljudska prava preporučio je bosanskohercegovačkim vlastima da usklade invalidnine među entitetima i opštinama tako da lične invalidnine koje primaju civilne žrtve rata budu uporedive sa ličnim invalidninama koje primaju ratni veterani.²⁶ Pored toga, CRPD Komitet je preporučio bosanskohercegovačkim vlastima da usvoje usklađeni koncept invalidnosti zasnovan na ljudskim pravima, kao i prava i postupke procjene stepena oštećenja za sve osobe s invaliditetom, bez obzira na uzrok oštećenja, u skladu sa Konvencijom.²⁷ ★

Učesnici radionice održane u IC Lotos, 2018.

²² Svjetski institut za invalidnost: „Uključenost osoba s invaliditetom u rješavanje sukoba i napore za izgradnju mira: Inkluzija osoba s invaliditetom (PWD) kao dio rješenja u postkonfliktnoj areni“, 2015, str. 2 <https://worldinstituteondisabilityblog.files.wordpress.com/2015/11/wid-disability-inclusive-peacebuilding-process.pdf>

²³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvo pravde BiH, Strategija tranzicijske pravde za Bosnu i Hercegovinu 2012-2016. ²⁴ J Barton-Hronešová, "Zašto moja noga vrijedi manje?" Poglavlje o invalidnosti i gubitku života vojnih i civilnih žrtava rata, Poglavlje 4. ²⁵ MyRight, ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O PRIMJENI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I HERCEGOVINI, 2016., str.12.

²⁶ Zaključna zapažanja Odbora za ljudska prava na Treći periodični izvještaj BiH, CCPR/C/BIH/CO/3, str. 4.

²⁷ Zaključna zapažanja Komiteta za prava osoba s invaliditetom na Inicijalni izvještaj BiH, CRPD/C/BIH/CO/1, str. 3.

4. Analitička sinteza ključnih nalaza

U BOSNI I HERCEGOVINI JE MNOGO ORGANIZACIJA uključeno u mirovne procese, uključujući agencije UN-a, međunarodne multilateralne organizacije te lokalne i međunarodne organizacije civilnog društva. Među njima, akteri koji uključuju osobe s invaliditetom u svoje mirovne procese uglavnom se vode principima pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i socijalne kohezije usmjerenih na to da nikoga ne izostave, konceptima koji generalno gledano, obuhvaćaju prava i potrebe osoba s invaliditetom.

Odjeljci u nastavku predstavljaju ključne nalaze o uključivanju osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira na različitim nivoima. Cilj A prvenstveno se fokusira na inicijative koje vode Agencije UN, dok nalazi pod ciljem B predstavljaju uporednu analizu drugih domaćih i međunarodnih organizacija. Nalazi u okviru cilja C fokusiraju se na prava, potrebe i interese koje su organizacije osoba s invaliditetom i njihovi članovi iznijeli tokom studije. Nalazi su zasnovani na kombinaciji primarnih i sekundarnih izvora.

4.1 Inkluzija osoba s invaliditetom u inicijative pod vodstvom UN-a

U periodu od 2014. do 2017. godine, na osnovu zajedničke inicijative Predsjedništva BiH i generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, tim UN-a u Bosni i Hercegovini implementirao je program pod nazivom "Dijalog za budućnost: promocija suživota i različitosti u Bosni i Hercegovini", koji su zajednički implementirali UNESCO, UNICEF i UNDP. Program se fokusirao na stvaranje prostora za dijalog koji bi omogućio proces izgradnje razumijevanja u cijeloj zemlji, promociju suživota i poštivanje različitosti,

osiguravajući da obrazovanje podržava veću socijalnu koheziju i da građani i zajednice postižu zajedničke ciljeve u smislu izgradnje suživota kroz kulturu.²⁸ Nakon prve faze programa, UN timovi u BiH, Crnoj Gori i Srbiji, zajedno sa predstavnicima institucija i predstavnicima civilnog društva, osmislili su zajednički regionalni program - Dijalog za budućnost 2 (DFF2). Cilj ovog regionalnog programa je: podržati dijalog i zajedničko djelovanje oko zajedničkih utvrđenih prioriteta; osnaživanje adolescenata i mladih za konstruktivan angažman i vodstvo; njegovati međukulturni dijalog; ojačati objektivno medijsko izvještavanje i objavljivanje pozitivnih priča; i osnaživanje djevojaka i žena za veći društveni angažman. DFF2 je implementiran u BiH u periodu januar 2019. - 30. april 2021. godine, od strane UNESCO, UNICEF i UNDP.²⁹

4.1.1 Primjeri dobre prakse

Snažan fokus na socijalnu koheziju

Ključni koncept primijenjen u DFF2 je socijalna kohezija. Iako nije bio jasno definisan u programskim dokumentima, koncept je shvaćen kao podrška toleranciji različitosti i prihvatanju vrijednosti različitosti. To obuhvaća smanjenje etničkih podjela i smanjenje marginalizacije drugih društvenih grupa, poput osoba s invaliditetom i Roma.³⁰ Ključni element u teoriji promjene programa je da su smanjenje podjele među glavnim etničkim skupinama i smanjenje marginalizacije društvenih grupa usko povezani ciljevi koje program može zajednički slijediti. Zbog specifičnog konteksta u BiH, odlučeno je da se koristi koncept socijalne kohezije a ne koncept izgradnje mira, budući da postoji opšte javno mišljenje da izgradnja mira podsjeća na rat, a građani radije gledaju prema zajedničkoj viziji za budućnost.³¹

PRIMJER SLUČAJA:

UPSHIFT – OSNAŽIVANJE MLADIH S INVALIDITETOM I ONIH BEZ INVALIDITETA

▶ UPSHIFT je program za socijalne inovacije i socijalno preduzetništvo za mlade, osmišljen da izgradi vještine i prilike za mlade ljude u nepovoljnom položaju zbog siromaštva, spola, invaliditeta ili etničke pripadnosti. Program osnažuje mlade ljude vještinama i resursima koji su im potrebni da prepoznaju probleme u vlastitim zajednicama i osmisle rješenja za njih.

Prvi eUPSHIFT BiH podržao je UNICEF Bosna i Hercegovina, a odvijao se u okviru Zajedničkog regionalnog programa Dijalog za budućnost, koji su provodili UNDP, UNICEF i UNESCO, u partnerstvu s državnim institucijama u BiH, Crnoj Gori i Republici Srbiji, uz finansijsku podršku UN-ovog fonda za izgradnju mira.¹

Priprema za prvi UPSHIFT u Bosni i Hercegovini (BiH) je trajala pet mjeseci, ali umjesto trodnevne radionice na planini Bjelašnica, jer je pandemija poremetila planove, prvi bosanski UPSHIFT završio je kao prvi e-UPSHIFT. Laboratorij Tuzla, ključni partner UNICEF-a na implementaciji programa, uspješno je prilagodio metodologiju i model događaja kako bi postali virtualni. „U početku smo bili skeptični jer je eUPSHIFT potpuno nov način na koji radimo i niko nije fizički prisutan. Ipak, toliko smo sretni što smo se bolje upoznali i što smo razvijali ideje“, rekla je Nezira, jedna od učesnica. Mentalno zdravlje, diskriminacija, inkluzija, kritičko razmišljanje, savjetovanje u vezi karijere, javni prevoz, rješavanje problema pasa lualica, neki su od problema koje je devet timova iz Tuzle, Zenice, Tešnja, Visokog i Sarajeva identificiralo i pretvorilo u rješenja. „Kada smo se

prijavili za UPSHIFT, očekivali smo da ćemo jedan vikend provesti radeći na projektu, ali umjesto toga saradivali smo putem alata i platformi Zoom i Miro Board. Ova sedmica bila je izuzetno intenzivna, ali radujemo se provođenju naše ideje“, kaže Murisa iz Zenice. Početni otpor stvaranju virtualne verzije UPSHIFT-a je bio prvi i najteži korak. „Jednom kada smo prestali upoređivati offline UPSHIFT sa mrežnom verzijom, bili smo spremni za početak. „U kratkom vremenu stvorili smo model koji je bio tehnički zahtjevan, ali je funkcionisao gotovo savršeno, a učesnici su brzo savladali novi alat“, kaže Muris Halilović iz Laboratorijuma.

Harun je bio član tima koji je napravio rješenje kako pomoći mladim ljudima da brže, jeftinije i jednostavnije dobiju informacije o javnom prevozu. „Podrška i savjeti našeg mentora značili su nam puno, a radionica je neočekivano efikasna i dobro organizovana“, rekao je. Nema sumnje da mladi ljudi u Bosni i Hercegovini posjeduju upornost, predanost, snagu i ideje s kojima žele promijeniti svoje lokalne zajednice na bolje, prepoznajući probleme u zajednicama i radeći na inovativnim rješenjima. Na završnoj ceremoniji inicijative, dr. Rownak Khan, predstavnik UNICEF-a u Bosni i Hercegovini je izjavila: „Sretna sam što ste pokazali da razumijete i prepoznajete probleme u svojim lokalnim zajednicama i da pokazujete izvanrednu energiju, spremnost, predanost i volju da budete pokretačka snaga koja će zemlju promijeniti nabolje, što je srž ideje UPSHIFT. eUPSHIFT potvrđuje izreku da teška vremena nadahnjuju dobra rješenja. Ponosna sam na svih devet timova jer su pokazali svoju sposobnost prilagođavanja, pronalazjenja načina da razviju svoje ideje za koje su vezani, da razviju i pronađu načine za osmišljavanje implementacije“

²⁸ UNDP, Dijalog za budućnost: podsticanje dijaloga i socijalne kohezije u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Srbiji, i između njih, 2020, https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/democratic-governance-and-peacebuilding/DFFRegional.html ²⁹ Ibid. ³⁰ Intervju sa UNICEF BiH, 13 oktobar 2020. ³¹ Intervju sa UNDP BiH, 5. novembar 2020.

¹ <https://www.unicef.org/bih/en/stories/hard-times-inspire-good-solutions>

Prema finalnoj ocjeni DFF2, „projekat je na opštinskom nivou uspješno izgradio mrežu lokalnih platformi za dijalog, okupljajući mlade ljude, ženske organizacije i opštinske vlasti kako bi identificirali lokalne prioritete za socijalnu koheziju ... Projekat je osigurao male grantove za 24 inicijative, uspješno identifikujući nosioce promjena na nivou zajednice i omogućavajući im provođenje niza inovativnih aktivnosti vezanih za socijalnu koheziju. Među mnogim pozitivnim primjerima, u ocjeni stoji da su impresionirani ... naporima u Istočnom Sarajevu i Goraždu u pomaganju osobama s oštećenim sluhom da im se omogući pristup opštinskim uslugama. Sveukupno, mali grantovi su podržali 23.400 učesnika, uključujući 55% žena i 15% osoba s invaliditetom”.³²

Inkluzija kao osnovni princip

U pozivu za dodjelu bespovratnih sredstava koji se odnosi na gore navedene platforme, donesena je metodološka odluka da se „inkluzija“ koristi kao osnovni princip inicijative. Inkluzija je definisana kao: „urbane i ruralne zajednice, ranjive grupe, različite socijalne i etničke grupe”.³³ Drugim riječima, jedan od eliminatornih kriterija aplikacija za bespovratna sredstva bio je da li je u izradi programa uzeta u obzir raznolikost društvenih i etničkih grupa. Aspekt različitosti uzimao je u obzir zastupljenost urbanih i seoskih zajednica, rodnu ravnopravnost (osoblja i korisnika) i uključivanje grupa koje imaju slabiji pristup pravima, uslugama i mogućnostima. Takođe „od korisnika granta zatraženo je da prate broj korisnika, razvrstanih prema ciljnim grupama projekta (žene; mladi; osobe s invaliditetom)”.³⁴

Prema završnoj evaluaciji DFF2: „(...) lokalne platforme za dijalog (LDP) su bile generalno efikasne u identifikiranju potreba marginaliziranih grupa unutar zajednica i davanju glasa nosiocima prava (mladima, ženama, osobama s invaliditetom

*i manjinama). Mladi, žene i ranjive grupe su učestvovali u razgovorima vezanim za njihove probleme i prioritete u lokalnim zajednicama i učestvovali su u predlaganju rješenja i aktivnosti”.*³⁵

Kao rezultat toga, tokom implementacije DFF2 došlo je do niza pozitivnih i direktnih iskustava vezanih za uključivanje osoba s invaliditetom³⁶. Na primjer, Upshift BiH, projekat socijalnih inovacija i poduzetništva za mlade koji se provodi u okviru DFF2, pozitivno je ocijenjen od strane osoba s invaliditetom koje su učestvovala u inicijativi.³⁷ Projekat je osmišljen za izgradnju vještina i prilika mladih osoba u nepovoljnom položaju na osnovu siromaštva, spola, invaliditeta ili etničke pripadnosti. Prije početka provedbe projekta, Upshift BiH je osigurao učešće mladih s invaliditetom posjetom mnogim organizacijama osoba s invaliditetom, kako bi ih informisali i najavili pokretanje inicijative. Na ovaj način, kada je Upshift BiH raspisao otvoreni poziv za podnošenje ponuda, organizacije osoba s invaliditetom su se mogle prijaviti jer im je ova prilika najavljena prilikom posjete.³⁸

Programski dokument DFF2 predvidio je zajedničku saradnju na opštim pitanjima kako bi se doprinijelo građanskoj viziji razvoja vezanoj za provođenje aktivnosti Ciljeva održivog razvoja.³⁹ Prema završnoj evaluaciji DFF2, izrada programa je bila dobro usklađena sa domaćim, evropskim i međunarodnim razvojnim strategijama i prioritetima. Pored toga, program je bio „(...) uspješan u svom međusektorskom cilju pružanja podrške ženama, mladima i marginaliziranim grupama”.⁴⁰

4.1.2 Glavni izazovi

Potreba za univerzalnim dizajnom

Kroz pristup zasnovan na ljudskim pravima i konceptu socijalne kohezije postoji značajna pretpostavka da ranjive grupe nisu izostavljene iz DFF2.

PRIMJER SLUČAJA:

DRUGA LOKALNA PLATFORMA ZA DIJALOG

► Kenan Kovačević, osoba s Down sindromom na Drugoj lokalnoj platformi za dijalog, govorio je o problemima mladih, njegovih vršnjaka. Dana 17. februara 2019. godine, u prostorijama Centra za zdravo starenje, opština Centar Sarajevo i Centar za promociju civilnog društva (CPCD) organizovali su Drugu lokalnu platformu za dijalog. Naslov platforme bio je „poticanje i jačanje kapaciteta mladih u općini Centar Sarajevo za liderstvo u izgradnji kohezivnih lokalnih zajednica”.

Sastanak je održan u okviru projekta Dijalog za budućnost, koji zajednički provode UNDP, UNICEF i UNESCO u partnerstvu s Predsjedništvom Bosne i Hercegovine.

Lokalna platforma za dijalog (LDP) zamišljena je kao oblik inovativnog i inkluzivnog savjetodavnog mehanizma koji se promovira i provodi u okviru projekta Dijalog za budućnost. Organizatori, opština Centar i Centar za promociju civilnog društva, u partnerstvu sa organizacijom Život sa Down sindromom, napravili su iskorak u odnosu na sve ostale lokalne platforme za dijalog implementirane u još 27 opština u BiH.

Panelista Druge lokalne platforme za dijalog bio je sjajna mlada osoba, Kenan Kovačević. Kao devetnaestogodišnjak, Kenan je govorio o problemima mladih s kojima se suočava i nabrojao nekoliko želja za koje očekuje da će biti uzete u obzir tokom diskusije učesnika LDP-a opštine Centar.

Kenanove želje su:

- lijepa budućnost,
- pozivanje raznih mladih osoba na slična okupljanja kako bi imali priliku da izraze svoje mišljenje,
- da se glas svake osobe, uključujući i njegov, čuje u lokalnoj zajednici,
- biti dio kulturnih i zabavnih događaja,
- čist i zdrav zrak,
- i da zaista želi da svaka škola bude spremna za svakog učenika, bez obzira na njegove posebnosti i razlike. Sve želje su razmotrene unutar unaprijed definiranih prioriteta područja, a učesnici Druge lokalne platforme za dijalog identificirali su dva problematična područja na kojima žele raditi u budućnosti:

a) Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta i odsustvo praktične nastave; nepoznavanje metoda traženja posla; nerazvijen poduzetnički duh među mladima i nedostatak odgovarajućih znanja i vještina.

b) Otežan pristup osoba s invaliditetom javnim institucijama i javnim prostorima zbog arhitektonskih i drugih prepreka; nedostatak javnih površina za rekreaciju i sportske aktivnosti djece i mladih (parkovi, igrališta itd.); socijalna isključenost mladih iz najvažnijih životnih tokova u zajednici, posebno mladih s invaliditetom i poteškoćama u razvoju.

Napravljeni su akcioni planovi koji pomažu u rješavanju navedenih problema, a u nastavku provedbe projekta rezultati lokalne platforme za dijalog će biti predstavljeni načelniku opštine Centar.

³² A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna ocjena, 2020, str. viii. <https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/12320> ³³ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, strane. 25-26 ³⁴ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, strane. 25-26. ³⁵ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. 20. ³⁶ Opisi uključivanja osoba s invaliditetom u DFF2 mogu se naći u Aneksu ovog izvještaja. ³⁷ Više informacija se može pronaći u Aneksu IV. ³⁸ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, održana 18. novembra 2020. ³⁹ „Primjećujući poteškoće u postizanju takve višestruke promjene ponašanja u periodu od 18 mjeseci provedbe, ovaj program čini dio UNCT-ove dugoročne vizije socijalne kohezije (prelazak sa sadašnjeg UNDAF-a na sljedeći - koji treba započeti 2021. godine) sa jačom prevencijom sukoba i fokusom ka ciljevima održivog razvoja)”. Projektni dokument, str.22. ⁴⁰ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. 33.

Međutim, s obzirom na to da osobe s invaliditetom imaju određene potrebe, neophodni su dodatni napor da se te potrebe obuhvate kako bi one bile efikasno i sveobuhvatno uključene. Kao što su tokom ove studije istakli predstavnici organizacija osoba s invaliditetom, postoji potreba za univerzalnim dizajnom kao konceptom pri izradi i provedbi projekata izgradnje mira.⁴¹ To uključuje i pristup informacijama vezanim za inicijative za izgradnju mira, koje bi trebalo prilagoditi potrebama osoba s invaliditetom, i fizičku pristupačnost svim mjestima na kojima se održavaju aktivnosti vezane za izgradnju mira. Taj je izazov jasno zabilježen u finalnom izvještaju o evaluaciji DFF2: „Projekat je naišao na izazove da jasno komunicira svoju svrhu i ciljeve učesnicima - uključujući NVO-e koji su radili na implementaciji. Slaganje sa jasnom izjavom o značenju pojma „socijalna kohezija“ bi pomoglo, kao i bolja komunikacija s ključnim akterima o njihovoj ulozi u širem projektu.“⁴² Projektom koji su zajednički implementirali UNESCO i Zemaljski muzej BiH u okviru DFF2, osiguran je pristup muzeju osobama s invaliditetom. Međutim, ispostavilo se da je obezbijedena samo rampa na glavnom ulazu u Muzej, što je rezultiralo da je osobama s invaliditetom ograničen pristup samo na prizemlje glavne sale Muzeja.⁴³

Nedovoljna finansijska sredstva

Često se desi da su potrebni dodatni resursi za osnaživanje osoba s invaliditetom kako bi one značajnije učestvovala u aktivnostima izgradnje mira. Međutim, ova studija otkrila je da projekti rijetko uključuju dovoljno finansijskih i ljudskih resursa da ispune potrebe svih osoba s invaliditetom. Na primjer, tokom nekih aktivnosti DFF2, organizatori su tražili da uključe osobe s invaliditetom, ali samo one koji su mogli učestvovati uz

minimalnu dodatnu podršku, što je impliciralo da je češće bilo ograničeno na osobe s invaliditetom koje su već imale dugogodišnje iskustvo u aktivizmu.⁴⁴

Još jedna učestala pojava je da organizacije civilnog društva nisu uključene u dizajn projekata i programa, što često rezultira njihovim neadekvatnim uključivanjem u fazi implementacije.⁴⁵ Kao što je istaknuto u naučenim lekcijama iz konačnog izvještaja o evaluaciji DFF2, „projekat je angažovao nevladine organizacije iz BiH kao implementatore, ali ne i kao strateške partnere. Nisu bili uključeni u izradu ili upravljanje šemama grantova za dodjelu bespovratnih sredstava i imali su ograničen uvid u to gdje se njihove aktivnosti uklapaju u širu strategiju projekta. Ovo je bila propuštena prilika za izgradnju kapaciteta u civilnom društvu BiH za promociju inicijativa za izgradnju mira“.⁴⁶

4.2 Komparativna analiza sa drugim domaćim i međunarodnim akterima

Ovaj odjeljak predstavlja uporednu analizu politika, strategija i pristupa za inkluziju osoba s invaliditetom koje primjenjuju Agencije Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, Delegacija EU, Specijalni predstavnik EU, Misija OSCE-a i nekoliko organizacija civilnog društva aktivnih u oblasti izgradnje mira u BiH. Iako nijedan od ovih aktera nije u svoj program u potpunosti integrirao nedavno usvojene međunarodne dokumente koji se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom u izgradnju mira - svi se u svojim naporima za izgradnju BiH vode načelima jednakosti, zabrane diskriminacije i socijalne kohezije.

Rezolucija UNSCR 2475 o zaštiti osoba s invaliditetom u oružanom sukobu (2019.) i Strategija UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom (2019) usvojene su tek nedavno, pa su stoga međunarodni akteri koji su konsultovani u ovoj studiji u intervjuima izjavili da nisu imali priliku u potpunosti integrirati ove dokumente u svoje programe. Međutim, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ostaje najvažniji međunarodni sporazum o zaštiti prava osoba s invaliditetom.

Tim Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini

Prema razgovorima održanim s osobljem UN-a tokom istraživanja, tim Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini primjenjuje pristup zasnovan na ljudskim pravima kao vodećem principu za izradu programa.⁴⁷ Pored toga, Ciljevi održivog razvoja zajedno sa principom „nikoga ne izostaviti“ predstavljaju ključne međusektorske komponente u angažmanu UN-a u BiH. Kao što je prethodno spomenuto, socijalna kohezija je identifikovana kao ključni pokretački element uključivanja osoba s invaliditetom u DFF2. Specifična najbolja praksa zabilježena u ovoj inicijativi je da je 15% malih grantova dodijeljeno osobama s invaliditetom kao rezultat jasnog strateškog prioriteta usmjeravanja prema ovoj i drugim marginaliziranim grupama u bosanskohercegovačkom društvu.⁴⁸ Korištenje inkluzije kao jednog od kriterija za odabir, zajedno sa znanjem i predanim osobljem, značajno je doprinijelo ovom pozitivnom rezultatu.⁴⁹

Tim Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini implementirao je Okvirni program razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (UNDAF) 2015-2019.⁵⁰ UNDAF je u BiH identificirao sljedeće ranjive populacije: interno raseljene osobe, povratnici, djeca, odrasli i djeca s invaliditetom, Romi, žene, migranti, tražitelji azila i starije

PRIMJER SLUČAJA:

INICIJATIVA MALIH GRANTOVA U OKVIRU DIJALOGA ZA BUDUĆNOST

➤ Jedna od tri priče o uspjehu inicijative za male grantove koje su evaluatori odabrali u završnom izvještaju o evaluaciji bio je projekat osoba s invaliditetom. „Bosanski kulturni centar Kantona Sarajevo realizovao je projekat podrške za 10 udruženja koja predstavljaju djecu i odrasle s invaliditetom. Sarađivali su s Pedagoškim fakultetom Univerziteta u Sarajevu kako bi planirali muzičke i pozorišne radionice, a vrhunac je bio mjuzikl koji je izveden u sklopu novogodišnje proslave Kantona. Centar je takođe obnovljen kako bi se olakšao pristup invalidskim kolicima“.²

² A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. 29

osobe. Ova odredba o ranjivim grupama pokazuje da je trenutni UNDAF donekle prepoznao "grupe u nepovoljnom položaju". U okviru rezultata programa takođe je obuhvaćeno nekoliko očekivanih ishoda sa posebnim fokusom na odrasle i djecu s invaliditetom.⁵¹

Iako je pozitivno što je program obuhvatio nekoliko ciljeva koji se odnose na osobe s invaliditetom, konačni izvještaj o evaluaciji UNDAF-a 2015-2019 otkrio je da: „(...) UNDAF je preusko definirao ranjive grupe, i time izostavio da

⁴¹ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, održana 19. novembra 2020. ⁴² A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. 43. ⁴³ Intervju sa UNESCO BiH, 13. oktobar 2020. ⁴⁴ Intervju sa UNICEF BiH, 13. oktobar 2020. ⁴⁵ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, 21. oktobar 2020. ⁴⁶ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. 43. ⁴⁷ Intervju sa UNICEF BiH, 13. oktobar 2020. ⁴⁸ A Vračić, A Vežić & M Cox, Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija, 2020, str. viii. ⁴⁹ Intervju sa UNDP BiH, 5. novembar 2020. ⁵⁰ UNDAF je uključio sljedeća fokusna područja i očekivane ishode relevantne za ovu studiju: Fokusno područje 1. Vladavina prava i ljudska sigurnost: Ishod 02. Do 2020. godine BiH konsoliduje i jača mehanizme za mirno rješavanje sukoba, pomirenje, poštovanje različitosti i zajednice sigurnost i fokusno područje 03. Socijalna inkluzija: obrazovanje, socijalna zaštita, dječija zaštita i zdravlje: Ishod 07 - Do 2020. godine sva djeca i mladi, uključujući djecu s invaliditetom i romsku djecu, imaju koristi od obrazovanja prilagođenog njihovim potrebama i sposobnostima; Ishod 08 - Do 2020. godine povećava se upis u predškolsko obrazovanje za svu djecu, uključujući romsku djecu i djecu s invaliditetom. Referenca: T Novović i D Babić, 2015-2020. Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu: završna evaluacija, 2019, str. 20. ⁵¹ T Novović i D Babić, 2015-2020. Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu: završna evaluacija, 2019, str. 30.

uključi neke od najisključenijih grupa i onih u potrebi⁵². Evaluacija UNDAF-a je u preporukama navela „(...) dalje unaprijediti praksu planiranja i uključiti rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u sve aktivnosti i inicijative u svim UNDAF-ovim rezultatima i fokusnim područjima“. Međutim, izostavljena je slična preporuka sa fokusom na osobe s invaliditetom.

Nedostatak cjelokupnih i razvrstanih podataka o osobama s invaliditetom u BiH predstavljao je ključnu prepreku dodatnim istraživanjima i ciljanim razvojnim inicijativama. Na primjer, DFF2 nije uključio nikakve podatke o određenim potrebama osoba s invaliditetom, posebno kada su u pitanju razvrstani podaci o starosti, spolu, vrsti invaliditeta i drugi podaci koji se odnose na osobe s invaliditetom.

Delegacija EU u BiH/Specijalni predstavnik EU u BiH

Uloga Delegacije EU u BiH fokusira se na predstavljanje, objašnjavanje i provođenje politike EU u BiH, kao i na analizu i izvještavanje o politikama i razvoju u zemlji.⁵³ Ured specijalnog predstavnika Evropske unije u BiH (EUSR) zadužen je da ojača političku podršku EU svom političkom cilju u BiH: „Napredak BiH u Procesu stabilizacije i pridruživanja, s ciljem da se dobije stabilna, održiva, mirna, multietnička BiH, u potpunosti i mirno saradujući sa svojim susjedima u regiji“⁵⁴. EUSR je odgovoran za doprinos daljem razvoju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. EU projekti u BiH uključuju dva sektora relevantna za ovu studiju. Prvi sektor „Društveni razvoj“ uključuje projekte koji se odnose na socijalnu inkluziju, Aneks 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma (izbjeglice i interno raseljena lica) i deminiranje i uništavanje municije. Drugi sektor „Demokratija i ljudska prava“ uključuje odjeljak o civilnom društvu i evropskom instrumentu za demokratiju i ljudska prava (EIDHR). U okviru

instrumenta za pretprijetnu pomoć, Delegacija pruža podršku bosanskohercegovačkim vlastima koji su u skladu s prioritetima zemalja i ciljevima agende EU integracija. Programi su osmišljeni u uskoj saradnji sa oko 50 institucija, prateći složenu administrativnu strukturu BiH.⁵⁵

Delegacija EU primjenjuje nekoliko strategija kako bi osigurala uključivanje osoba s invaliditetom u svoje programe.⁵⁶ Vodeći princip rada za uključivanje osoba s invaliditetom je Strategija za prava osoba s invaliditetom Evropske unije koja uključuje osam specifičnih prioriteta: dostupnost, učešće, jednakost, zapošljavanje, obrazovanje i osposobljavanje, socijalna zaštita, zdravlje i vanjsko djelovanje.⁵⁷ Rad Delegacije zasnovan je na pristupu zasnovanom na ljudskim pravima, a to uključuje napore na unapređenju opredjeljenja bosanskohercegovačkih vlasti prema poboljšanoj socijalnoj integraciji osoba s invaliditetom. Tokom svog rada, Delegacija kontinuirano traži načine da uključi osobe s invaliditetom, bez obzira na predmetno područje koje pokriva određeni program.⁵⁸

Staviše, prema intervjuu održanom sa članicom osoblja Delegacije tokom studije, organizacije civilnog društva su prepoznate kao istaknuti partneri u naporima Delegacije da osmisli i definiše prioritete za podršku vladi. Široki konsultativni proces sa organizacijama civilnog društva osmišljen je da osigura integraciju stavova osoba s invaliditetom kroz dijalog o politikama u sve relevantne politike, strateške dokumente i akcione planove podržanih vladinih tijela kroz pretprijetni proces EU. Iako postoji prostor za poboljšanje od strane lokalnih vlasti, Delegacija je posvećena insistiranju na korištenju prioriteta iz Strategije za prava osoba s invaliditetom Evropske unije 2010-2020 (kao što je gore objašnjeno) kako bi se osiguralo da komponenta osnaživanja bude uključena u državne programe, umjesto da se na osobe s invaliditetom gleda samo kao korisnike

socijalnih davanja.⁵⁹ Međutim, vrijedi napomenuti da je trenutna Strategija za prava osoba s invaliditetom Evropske unije pri kraju, EU parlament trenutno poziva Evropsku komisiju na ambicioznu strategiju nakon 2020. godine.⁶⁰

Delegacija podržava organizacije civilnog društva u BiH kroz procese za prijavu dodijele bespovratnih sredstava, koji se finansiraju iz različitih pretprijetnih instrumenata EU. Većina sredstava koja se dodjeljuje osobama s invaliditetom su grantovi organizacijama civilnog društva ili međunarodnim organizacijama koje se posebno bave pravima osoba s invaliditetom. Iako Delegacija vidi osobe s invaliditetom kao jednu od ciljnih ranjivih grupa tokom njihovih šema raspodjele bespovratnih sredstava, poput Evropskog instrumenta za ljudska prava i civilno društvo, kriteriji za prijedloge projekata ne odnose se posebno na uključivanje osoba s invaliditetom. To znači da podnosioci prijava nemaju poseban podsticaj da integrišu osobe s invaliditetom u svoje projektne prijedloge. Konačno, ne postoji posebna ciljana podrška za organizacije osoba s invaliditetom.⁶¹

Kada je u pitanju izgradnja mira, EU primjenjuje ista temeljna načela za inkluziju. U prošlosti, Delegacija je podržavala projekte koji se odnose na preživjele žrtve nagaznih mina kao dio svoje podrške socijalnom razvoju. Pored toga, Delegacija je jedan od glavnih donatora koji utiče na zatvaranje Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma (Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima) kroz podršku regionalnom stambenom programu (usmjerenom na pružanje trajnih stambenih rješenja za najmanje 3200 porodica). Prema intervjuu održanom sa članicom osoblja Delegacije, kao dio ovog angažmana, Delegacija će analizirati preostale potrebe za zatvaranjem revidirane Strategije Aneksa 7⁶², koja će pomoći u identifikovanju područja kao što su socijalna uključenost i zaštita povratnika, uključujući osobe

s invaliditetom.⁶³

Jedan od glavnih izazova za sve aktere izgradnje mira kada je u pitanju uključivanje osoba s invaliditetom je nedostatak sveobuhvatnih i razvrstanih podataka o starosti, spolu, vrsti invaliditeta ili drugih podataka o osobama s invaliditetom.⁶⁴ U tu svrhu, kao dio njenog sveukupnog integrativnog pristupa, i u bliskim konsultacijama sa relevantnim institucijama, putem Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA)⁶⁵, Delegacija EU trenutno provodi opsežnu analizu potreba osoba s invaliditetom i Roma u BiH, kao polaznu osnovu za osmišljavanje programa koji bi se bavio utvrđenim potrebama ove populacije. Takođe je važno napomenuti da se u okviru IPA programiranja predviđaju konsultacije sa organizacijama civilnog društva tokom faze dizajniranja. Rezultati analize poslužit će kao vodeći princip za raspodjelu sredstava u budućnosti u svim programima Evropske komisije. Popis stanovništva u BiH iz 2013. godine pružio je osnovne podatke o osobama s invaliditetom, ali činjenica da su vlasti zatražile analizu ukazuje na to da još uvijek nemaju dovoljno sveobuhvatne, pouzdane i razvrstane podatke o osobama s invaliditetom. Drugim riječima, dok nedostaju sveobuhvatni i razvrstani podaci o starosti, spolu, vrsti invaliditeta ili drugi podaci o osobama s invaliditetom, Delegacija EU zahtjev vlasti da provede ovu analizu vidi kao njihovu posvećenost poboljšanju i boljem uključivanju osoba s invaliditetom u njihovom programiranju. Delegacija EU vjeruje da će ovaj pristup pomoći i drugim međunarodnim i lokalnim organizacijama da djelotvornije rade na dizajniranju svojih programa zasnovanih na konkretnim podacima i statističkim pokazateljima, kako bi mogle mjeriti uspjeh uključivanja osoba s invaliditetom u svoje projekte.⁶⁶

⁵² T Novović i D Babić, 2015-2020. Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu: završna evaluacija, 2019, str. 9. ⁵³ Zvanična web stranica Delegacije EU u BiH/EU Specijalni predstavnik, http://europa.ba/?page_id=462 ⁵⁴ Ibid. ⁵⁵ Ibid. ⁵⁶ Delegacija EU, intervju održan 9. novembra 2020. ⁵⁷ Evropska strategija za osobe s invaliditetom 2010-2020. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en> ⁵⁸ Delegacija EU, intervju održan 9. novembra 2020. ⁵⁹ Ibid. ⁶⁰ Ibid. ⁶¹ Ibid. ⁶² Revidirana strategija za provedbu Aneksa 7: <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/izbjeglice/revidirano%20strategija%20engleski.pdf> ⁶³ EU Delegacija, intervju održan 9. novembra 2020. ⁶⁴ Intervju sa Delegacijom EU u BiH, 9. novembar 2020. ⁶⁵ Od januara 2007. godine, Instrument za pretprijetnu pomoć (IPA) zamjenjuje niz programa i finansijskih instrumenata Evropske unije za zemlje kandidate ili potencijalne države kandidate, a to su PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS i finansijski instrument za Tursku. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/ ⁶⁶ Intervju sa EU Delegacijom u BiH, 9. novembar 2020.

Misija OSCE u BiH

Opći okvirni sporazum za mir usmjerava rad Misije OSCE-a u BiH. OSCE je jedno od tijela odgovornih za pomoć u osiguravanju trajnog mira sa fokusom na stabilnost, sigurnost i demokratiju. Ključne odgovornosti OSCE-a su izgradnja održivih demokratskih institucija, jačanje dobre uprave i principa ljudskih prava i podrška razvoju multinacionalnog i multietničkog demokratskog društva.⁶⁷ OSCE u svom radu primjenjuje ključne međunarodne standarde ljudskih prava, vodeći se principom jednakosti i zabrane diskriminacije. Pristup zasnovan na ljudskim pravima koristi se kao pokretačka snaga za uključivanje svih ranjivih grupa u radu OSCE-a, uključujući i osobe s invaliditetom. U svom projektu za ljudska prava, OSCE je identifikovao osobe s invaliditetom i organizacije osoba s invaliditetom kao ciljnu grupu, posebno u oblastima socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, jednakosti i zabrane diskriminacije, nesrazmjernog učinka politika povezanih sa COVID-19, itd.⁶⁸ Projekt usko surađuje sa ženskim udruženjima, čime se integriraju prava žena, uključujući žene s invaliditetom. Na ovaj način, OSCE vodi računa o različitim međusobno povezanim identitetima i normama koje eventualno mogu sprečavati puno uživanje ljudskih prava. Pored toga, OSCE sistematski uključuje organizacije osoba s invaliditetom u svoj rad tražeći njihova mišljenja i stavove o situaciji u BiH. Na primjer, putem svojih kvartalnih foruma za borbu protiv diskriminacije (u Brčkom i Trebinju) i Klinike za ljudska prava i mir (u Travniku), OSCE se sastaje sa organizacijama osoba s invaliditetom kako bi razgovarali o situaciji u vezi sa ljudskim pravima osoba s invaliditetom, o opštoj situaciji u vezi sa ljudskim pravima u BiH kao i o prijedlozima za

promjene u gore spomenutim politikama i zakonodavstvu.⁶⁹

OSCE prepoznaje mlade ljude kao ključne partnere za pozitivne promjene i promotore mira i pomirenja i ima širok spektar aktivnosti za i sa mladima. 2014. godine OSCE je podržao osnivanje Savjetodavne grupe za mlade (YAG). Članovi YAG-a (18-30 godina) izabrani su na način da se osigura balans u smislu etničke, vjerske, socijalne, geografske i rodne zastupljenosti, a članovi su izabrani u uskoj saradnji s OSCE-ovim terenskim uredima. Marginalizovane grupe, poput osoba s invaliditetom, romske omladine i LGBTQ mladih zastupljene su u YAG.⁷⁰ Jedna članica je i predsjednica udruženja koje promovise znakovni jezik "Znak za riječ". Članovi YAG-a su SAMI preuzeli inicijativu da je odaberu za članicu YAG-a. Članovi YAG-a neprestano se trude da posao učine dostupnim članovima grupe sa oštećenjem sluha. Kada se YAG počeo sastajati putem grupa Viber i WhatsApp, kao odgovor na krizu Covid-19, u početku je postalo izazovno za ovu članicu, međutim, YAG je prilagodio svoje komunikacijske alate kako bi osigurao njezino aktivno učestvovanje.⁷¹ Angažmani YAG-a povezani su s različitim međunarodnim okvirima za izgradnju mira, uključujući Rezoluciju 2240 Vijeća sigurnosti UN-a o mladima, miru i sigurnosti i OSCE-ov okvir za osiguravanje stabilnosti i izgradnju mira⁷² u državama članicama. OSCE konsultuje YAG u svrhu svog strateškog planiranja.⁷³

Organizacije civilnog društva koje se bave mirovnim procesima

Organizacije civilnog društva u BiH odigrale su do sada ključnu ulogu u provedbi aktivnosti povezanih s Dejtonskim mirovnim sporazumom, uz podršku

međunarodne zajednice.

Kao što je navedeno u odjeljku o metodologiji izvještaja, većina organizacija civilnog društva koje su konsultovane u ovoj studiji izjavila je da, iako one općenito pružaju jednake mogućnosti svim građanima da sudjeluju u njihovim projektima, nemaju poseban pristup za inkluziju određenih grupa. Ovo samo po sebi ukazuje na potrebu za strateškim fokusom na osobe s invaliditetom i osiguravanjem pravilne primjene relevantnih međunarodnih standarda i okvira. Iz tog razloga, jedine dvije organizacije civilnog društva koje su intervjuirane u ovoj studiji bile su Trial i Caritas. Trial radi na pružanju pravne pomoći preživjelim žrtvama seksualnog nasilja tokom rata, koji prema postojećem zakonodavstvu imaju pravni osnov za priznavanje statusa civilne žrtve rata. S druge strane, Caritas radi s osobama s invaliditetom kroz projekat vezan za demokratiju i ljudska prava, međutim, ova ciljna skupina nije uzeta u obzir u velikom projektu izgradnje mira, koji implementira grupa organizacija civilnog društva, uključujući Caritas. Budući da su dva projekta finansirali različiti donatori, organizacija nije pronašla prostor za povezivanje ova dva projekta. U nedostatku vladinih programa strateških grantova, organizacije u velikoj mjeri ovise o financiranju međunarodnih donatora i moraju se pridržavati njihovih prioriteta i zahtjeva. Ovo doprinosi odsustvu strateških pristupa i negativno utiče na dugoročnu koordinaciju unutar i između organizacija civilnog društva u BiH.⁷⁴

Nedostatak stručnosti i kapaciteta za uključivanje osoba s invaliditetom mogao bi se dijelom prevladati poboljšanom razmjenom znanja i koordinacijom između organizacija civilnog društva uključenih u izgradnju mira, organizacija

osoba s invaliditetom i omladinskih organizacija. Kao što je predstavnik mladih iz jedne organizacije osoba s invaliditeta izjavio: „*Ne možemo biti aktivni samo u bavljenu sobom i svojim problemima i očekujemo da nas svi drugi uključe u druga važna pitanja. Meni se lično ne sviđa ni ideja da razlikujemo mlade ljude s invaliditetom i one bez invaliditeta, jer je izgradnja mira jednako važna za sve nas građane BiH. Jedina razlika odnosi se na dostupnost informacija i fizičku dostupnost, a sve ostalo bi trebalo biti isto za sve nas bez obzira na invalidnost*“.⁷⁵

U nedostatku objedinjenih državnih inicijativa za izgradnju mira, važno je napomenuti da organizacije civilnog društva od završetka sukoba provode većinu procesa izgradnje mira u BiH, uz podršku međunarodne zajednice. Ovi procesi često uključuju kazivanje istine, memorijalizaciju, podršku svjedocima za vrijeme procesuiranja ratnih zločina, zalaganje za odštetu žrtvama rata i druge inicijative povezane s suočavanjem s prošlošću, gdje je prirodno da žrtve rata, uključujući i osobe koje su stekle invaliditet usljed rata, budu glavne ciljne skupine i korisnici.⁷⁶ U tom kontekstu, uprkos potrebi za nastavkom suočavanja s prošlošću u kojoj osobe s invaliditetom povezane sa ratom imaju prirodnu ulogu, u posljednje vrijeme postoji sve veća potreba za mirovnim procesima koje se odnose na ublažavanje postojećih međuetničkih tenzija. Prema Caritasu BiH, međunarodnoj organizaciji civilnog društva koja je uključena u mirovne procese u BiH od 2003. godine - pomirenje i procesi izgradnje mira u BiH trebali bi primijeniti širu definiciju mira koja nadilazi puko odsustvo sukoba, kako bi se osiguralo uključivanje svih građana u te procese. Ako je početna tačka procesa izgradnje mira sukob 1992-1995, onda je

⁶⁷ OSCE, "Mandat", u Osce.org, 2020, <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/mandate> ⁶⁸ Intervju sa OSCE Misijom u BiH, 26. Novembar 2020. ⁶⁹ Intervju sa OSCE Misijom u BiH, 26. Novembar 2020.

⁷⁰ S Usitalo, "Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini: Partnerstvo sa mladima radi konsolidacije mira | Balkanski diskurs", u Balkan Diskurs, 2018., <https://balkandiskurs.com/en/2018/11/06/the-osce-mission-to-bosnia-and-herzegovina-partnering-with-youth-to-consolidate-peace/> ⁷¹ Intervju sa OSCE Misijom u BiH, 14. oktobar 2020. ⁷² OSCE radi na sprečavanju nastanka sukoba i na uspostavljanju trajnog sveobuhvatnog političkog rešavanja postojećih sukoba. Takođe promovise izgradnju mira i postkonfliktnu rehabilitaciju. U tu svrhu radi sa svim relevantnim akterima, uključujući partnerske međunarodne i regionalne organizacije, poput Ujedinjenih nacija. OSCE je ključni instrument za

rano upozoravanje, prevenciju i rješavanje sukoba, upravljanje krizama i post-sukobima rehabilitacija, koja se naziva i „ciklus sukoba“. Glavni alati Organizacije za rješavanje ovog ciklusa uključuju mrežu terenskih operacija i Centar za sprečavanje sukoba (CPC). CPC djeluje, na primjer, kao fokusna tačka za rano upozoravanje širom OEES-a, olakšava dijalog, podržava posredovanje i druge napore u sprečavanju i rješavanju sukoba. Aktivnosti OEES-ovih terenskih operacija u području prevencije i rješavanja sukoba uključuju: izgradnju kapaciteta za lokalne aktere usmjerene na smanjenje potencijalnih pokretača i izvora sukoba; omogućavanje razmjene između političkih i građanskih aktera radi rješavanja sukoba u najranijoj mogućoj fazi; pružanje pomoći u olakšavanju dijaloga, posredovanju i aktivnostima na izgradnji povjerenja između društava i zajednica pogođenih sukobom; praćenje sigurnosne situacije u državama učesnicama OSCE-a; pomaganje u izgradnji povjerenja i podrška nacionalnim planovima za odgovor na krizu. <https://www.osce.org/conflict-prevention-and-resolution>

⁷³ Intervju sa OSCE Misijom u BiH, 14. oktobar 2020. ⁷⁴ Intervju sa Caritas BiH, 6. novembar 2020. ⁷⁵ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, održana 18. novembar 2020. ⁷⁶ Intervju sa Caritas BiH, 6. novembar 2020.

logično da se projekt razvija oko žrtava rata i njihovih svjedočenja. Međutim, ako proces izgradnje mira definira mir kao stabilnost u današnjem društvu, tada aktivnosti povezane s izgradnjom mira imaju prostor da obuhvate sve građane, uključujući osobe s invaliditetom, mlade i druge koji možda nisu učestvovali u sukobu 1992-1995, ali koji su zabrinuti zbog međuetničkog povjerenja, stabilnosti, slobode i vladavine prava u današnjoj BiH.⁷⁷

Kako bi se pozabavili ovim izazovom, mladi mogu igrati značajnu ulogu u procesima izgradnje mira. Pretpostavlja se da mladima nije mjesto u procesima izgradnje mira jer su rođeni nakon sukoba, međutim, odgojili su ih ljudi koji su preživjeli rat, a time su i druga generacija onih koji su pogođeni sukobom. Općenito su manje strastveni prema prošlosti jer nisu proživjeli zvrststva koja su počinili pojedinci koji pripadaju drugoj nacionalnosti, međutim odgojeni su slušajući ljutnju, strah i nedostatak povjerenja svojih roditelja prema druge dvije nacionalnosti. Pored toga, oni koji su rođeni nakon sukoba žive u pretežno monoetničkim zajednicama, bez puno prilika za miješanje s mladima drugih etničkih grupa, što stvara još više tenzija i straha od nepoznatog. Sve ovo vodi zaključku da bi mladi definitivno trebali biti dio procesa izgradnje mira kako bi se izgradilo međusobno međuetničko povjerenje koje bi moglo dovesti do pomirenja, ostavljanja sukoba u prošlosti i pomicanja zemlje naprijed na miran i stabilan način.⁷⁸

4.3 Stavovi, potrebe i interesi izraženi od strane organizacija osoba s invaliditetom

Ovaj odjeljak predstavlja sintezu podataka prikupljenih iz rasprava u fokus grupama s osobama s invaliditetom. Istraživački tim se potrudio obezbijediti jednaku zastupljenost osoba s različitim vrstama invaliditeta, koje žive u

različitim regijama BiH i geografski i administrativno. Pored toga, posebno su vođene diskusije s mladima i ženama s invaliditetom. Analiza u nastavku pokazuje dvije perspektive: percepcija organizacija osoba s invaliditetom i njihovih članova o njihovoj inkluziji u dosadašnje mirovne procese u BiH i njihova viđenja o tome koje korake treba poduzeti kako bi se nivo inkluzije povećao u budućim mirovnim procesima.

Opšti osjećaj isključenosti iz procesa donošenja odluka i izgradnje mira

Učesnici ove studije su izrazili opšti osjećaj isključenosti osoba s invaliditetom iz procesa donošenja odluka u svim sferama - od načina definisanja procesa izgradnje mira i pravde u BiH do provedbe Dejtonskog mirovnog sporazuma i sličnih aktivnosti. Učesnici su takođe govorili o postojećoj zakonskoj i političkoj podjeli koja razdvaja osobe s invaliditetom na one čiji je invaliditet povezan s ratom i osobe s invaliditetom koji je stečen na drugi način. Osim toga, pokrenuli su pitanja tehničke pristupačnosti koja se odnose na angažman i učešće osoba s invaliditetom kako u izradi, tako i u sprovođenju inicijativa za izgradnju mira.

Organizacije osoba s invaliditetom u BiH se generalno osjećaju isključenima na svim nivoima društva. Jednoglasno smatraju da se osobe s invaliditetom ne doživljavaju ili tretiraju kao jednake ostalim građanima. (Pogrešna) percepcija u društvu da biti osoba s invaliditetom znači ne željeti ili ne biti sposoban za učešće u procesima donošenja odluka, identifikovana je kao osnovni uzrok isključenja. Osobe s invaliditetom smatraju se „socijalnom kategorijom“ - građanima koji imaju ograničene kapacitete, zbog čega bi trebali ostati kod kuće i živjeti od socijalnih davanja. Kao što je izjavio jedan učesnik: „Ljudi u Bosni ne razumiju šta znači invalidnost. Još od školskih dana ljudi su mislili da sam „retardiran“ jer nisam mogao pravilno hodati...“⁷⁹ Takav ambijent uzrokovan je općim nedostatkom svijesti i razumijevanja društva da osobe s invaliditetom

imaju mogućnost učestvovanja u društvu, sve dok se uvažavaju njihove određene potrebe i prava. Stoga je potreban generalni proces podizanja svijesti u bosanskohercegovačkom društvu, u suprotnom, osobe s invaliditetom ostaće isključene iz svih procesa donošenja odluka.

Opća zabluda o osobama s invaliditetom kao nesposobnoj „socijalnoj kategoriji“ takođe podržava humanitarne pristupe i pristupe zasnovane na potrebama, a ne osnaživanje i pristupe zasnovane na ljudskim pravima. To rezultira oblikom nenamjernog isključenja. Kao što je jedan od intervjuiranih predstavnika mladih rekao: „Ljudi uglavnom vjeruju da osobe s invaliditetom imaju dovoljno problema u svom životu i misle da nam čine uslugu šaljući nam socijalne beneficije i humanitarnu pomoć.“⁸⁰ Slično tome, predstavnica žena s invaliditetom izjavila je da - vrlo često ljudi imaju opći dojam da je život osobe s invaliditetom već težak, pa ih ne pozivaju na događaje jer ih žele poštediti nepotrebnih nevolja.⁸¹

Gore opisani izazovi prirodno su prisutni i u procesima i inicijativama za izgradnju mira. Prema svim intervjuiranim organizacijama osoba s invaliditetom i njihovim članovima, isključivanje osoba s invaliditetom iz mirovnih procesa izravno je povezano s općim problemom socijalne isključenosti iz svih procesa donošenja odluka u BiH. Osobe s invaliditetom često čuju da - s obzirom da nisu aktivno učestvovali u sukobu (zbog invaliditeta), nije važno uključiti ih u aktivnosti povezane s pomirenjem. Međutim, organizacije osoba s invaliditetom izražavaju snažan interes za uključivanje u tekuće i u buduće procese izgradnje mira i pomirenja.

Stavovi o zakonskoj i političkoj podjeli koja razdvaja osobe s ratnim i neratnim invaliditetom

Konsultacije sa organizacijama osoba s invaliditetom obuhvatile su i razgovor na temu može li se primijetiti zakonski i politički nesklad između različitih kategorija osoba s invaliditetom

(veterani, civilne žrtve rata i osobe s neratnim invaliditetom) u nivou učestvovanja u procesima za izgradnju mira.

Među ovim organizacijama postoji konsenzus da je od izuzetne važnosti osigurati da svi imaju jednaka prava u BiH kako bi se konstruktivno uključili u procese izgradnje mira. Kako bi se ublažile posljedice rata, vlasti su poduzele mjere u smislu davanja pravnog statusa i beneficija osobama koje su stekle invaliditet usljed rata. Prema riječima sagovornika, ove naknade su bile dovoljne da odgovore na potrebe ratnih veterana, civilnih žrtava rata i žrtava mina. Međutim, reparacija i odšteta za ratna stradanja obično se vrši nakon što se društvo složi u opštim premisama o vrijednostima i zajedničkim shvaćanjima koja bi trebala voditi post-konfliktno društvo. Međutim, kako je ovaj korak izostao, došlo je do stvaranja nepotrebne razlike među osobama s invaliditetom. Prema jednom od sagovornika, najbolji način da se osigura ravnopravnost i posljedično učestvovanje svih osoba s invaliditetom u procesima izgradnje mira je odvajanje odštete povezane s ratom od socijalnih davanja. Na primjer, ratni veterani i civilne žrtve rata trebali bi dobiti obeštećenje za štetu i patnju koju su pretrpjeli tokom sukoba. Nakon primanja ove nadoknade, vlasti bi se trebale jednako odnositi prema svim osobama s invaliditetom. Na primjer, slijepoj osobi je potreban bijeli štap bez obzira na koji način mu je oštećen vid, pa s tim u vezi nema potrebe praviti razliku na nivou određenih potreba. To je ono što sprečava sveobuhvatno učešće svih osoba s invaliditetom u procesu pomirenja. Osim toga, ovakva situacija uzrokovala je sadašnje stanje u kojem korisnici (osobe s ratnim invaliditetom) postanu pasivni zbog straha da bi, ako bi se uključili u dijalog ili politiku civilnog društva, mogli izgubiti beneficije. S druge strane, osobe s neratnim invaliditetom nisu angažovane u pitanjima vezanim za post-konflikt i izgradnju mira, jer su zauzete zalaganjem za prava i beneficije vezane za invalidnost.⁸²

⁷⁷ Ibid. ⁷⁸ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, održana 18. novembra 2020. ⁷⁹ J Barton-Hronešová, "Zašto moja noga vrijedi manje? 'Invalidnost i gubitak života vojnih i civilnih žrtava rata Poglavlje 4, str.153. ⁸⁰ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, održana 19. novembra 2020. ⁸¹ Ibid. ⁸² Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020.

Jedan od ratnih veterana koji je učestvovao u studiji je izjavio: „Boli me kad vidim da postoje neusklađenosti u pravima i naknadama prema važećem zakonodavstvu, ovisno o uzroku invalidnosti. Čini se kao da moja invalidnost vrijedi više jer sam ratni veteran. Da sam ja donosilac odluka, dao bih jednak status svim osobama s invaliditetom, jer naša tjelesna oštećenja zahtijevaju istu vrstu rehabilitacije bez obzira na uzrok invaliditeta. Svima su nam potrebne mogućnosti zapošljavanja i jednake mogućnosti da budemo uključeni u sve procese u društvu, uključujući izgradnju mira.”⁸³

Tehnička pitanja (pristupačnost) u dizajnu i implementaciji projekata

Sudionici studije su izrazili jasnu želju da budu uključeni u planiranje i sprovođenje projekata, te da trebaju biti ravnopravni partneri, a ne samo korisnici prava i beneficija.⁸⁴ Nije dovoljno samo staviti osobe s invaliditetom na listu učesnika u inicijativama za izgradnju mira. Umjesto toga, efikasno učestvovanje zahtijeva sistemske promjene. Mora postojati zajedničko razumijevanje važnosti inkluzije kako bi se osiguralo stvarno učestvovanje ove populacije.

Među organizacijama osoba s invaliditetom postoji opšti konsenzus da je potrebno stvoriti pretpostavke za uključivanje osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira, koje uzimaju u obzir aktivno i efikasno učešće osoba s invaliditetom već u fazi izrade projekta, kako bi se prepoznale sve određene radnje koje treba preduzeti kako bi se osigurala stvarna inkluzija.⁸⁵

U jednoj od fokus grupa govorilo se o tome da akteri ne isključuju namjerno osobe s invaliditetom sa svojih događaja. Međutim, kada dođe do iznalaženja logističkih rješenja, većini aktera je teško osigurati učešće osoba s invaliditetom, što

na kraju rezultira nemogućnošću učešća osoba s invaliditetom. Neki akteri pozivaju osobe s invaliditetom, ali kriterij odabira zasniva se na nivou invalidnosti - logistički je lakše uključiti osobu s nižom stopom invalidnosti u neku aktivnost.⁸⁶ Sve u svemu, preduslovi za uključivanje i učešće osoba s invaliditetom u postojećim inicijativama za izgradnju mira nisu ispunjeni, uključujući prilagođavanje načina komunikacije o aktivnostima, logističke pripreme događaja i druge javno dostupne informacije, jer su ove aktivnosti rijetko prilagođene svim osobama s invaliditetom. Na primjer, informacije se ne pripremaju u lako čitljivom formatu, znakovnom jeziku, na Brajevom pismu itd. Pored toga, prilikom organizovanja događaja, objekti nisu pristupačni za osobe s invaliditetom. Dalje, iako osobe s invaliditetom nisu namjerno isključene, one na kraju budu isključene zbog nedostatka znanja, kapaciteta i budžeta organizatora.

Takođe, bitno je uključiti i konsultovati osobe s invaliditetom već u fazi izrade projekta. Na primjer, jedan projekat je u svom konceptu uključio osobe s oštećenim vidom u svoje aktivnosti. Međutim, kada su poslane pozivnice za učešće potencijalnim učesnicima, organizatori su shvatili da nisu predvidjeli dovoljno sredstava za događaj. Osobe koje su bile zadužene za organizaciju događaja nisu uzele u obzir da je za slijepu osobu jedini način da prisustvuje događaju da dođe s asistentom. U drugom događaju, kojem je prisustvovalo više desetina osoba u invalidskim kolicima - planirano je da pauza za ručak traje samo 30 minuta: organizator nije uzeo u obzir potrebu prilagođavanja dnevnog reda na način koji bi udovoljio potrebama i zahtjevima osoba s tjelesnim invaliditetom.

Često su osobe s invaliditetom pozvane na događaje, ali tek kad dođu na mjesto događaja,

shvate da se aktivnost odvija na drugom spratu bez lifta. U tom trenutku, osoba s invaliditetom ima dvije mogućnosti: vratiti se kući ili prihvatiti ponudu jednog od učesnika da je fizički odnese na drugi sprat, što oboje dovodi u vrlo neugodan položaj, čime se pažnja usmjerava na epizodu oko nošenja osobe s invaliditetom, a ne na ono što je osoba s invaliditetom imala za reći da bi doprinijela raspravama na događaju.⁸⁷

Potrebe i prava osoba koje su preživjele seksualno nasilje tokom rata

Pristup potrebama i pravima osoba koje su preživjele seksualno nasilje u ratu zahtijeva multisektorski odgovor kroz niz zakonodavnih i političkih mjera. Ove osobe se često suočavaju sa stigmom i krivicom za zločin koji je počinjen nad njima, ponovnom traumatizacijom tokom suđenja za ratne zločine, kao i sa zdravstvenim i psihološkim posljedicama do kraja života. Na osnovu iskustava u radu s ovim osobama, organizacija Trial⁸⁸ tvrdi da iako žrtve seksualnog nasilja u ratu imaju status „osobe s 100% invaliditeta“ prema zakonodavstvu Federacije BiH⁸⁹, oni se ne identifikuju sa populacijom osoba s invaliditetom. Sve žene kojima je Trial pružio pravnu pomoć tvrdile su da ih uglavnom zanima krivična pravda, da zahtijevaju da se kazne zločini koji su počinjeni nad njima i da se počinio kazne. Za njih je pravni status osobe s invaliditetom samo simbolično sredstvo za odštetu za ono što im se dogodilo tokom sukoba. Drugim riječima, da je država tokom sukoba priznala zločine seksualnog nasilja, pružila javno izvinjenje žrtvama i formirala fond za reparacije, oni ne bi trebali ni pripadati kategoriji civilne žrtve rata sa 100% invaliditeta (osim onih koji su zaista pretrpjeli tjelesno oštećenje kao posljedicu seksualnog nasilja). Oni koji su preživjeli

seksualno nasilje povezano s ratom pozivaju se da sudjeluju u inicijativama za izgradnju mira u smislu pričanja svojih priča ili uspostavljanja kontakata sa žrtvama istih zločina iz različitih etničkih grupa, što često nije slučaj za ostale kategorije osoba s invaliditetom. Pored toga, ova kategorija nema iste probleme s fizičkom pristupačnosta kao druge žrtve rata sa 100% invaliditetom, jer njihov status invalidnosti nije zasnovan na fizičkim ograničenjima, pa imaju i drugi nivo pristupa informacijama o inicijativama za izgradnju mira i mjestima na kojima se te inicijative odvijaju.⁹⁰

Mladi i žene u izgradnji mira

Opšti je dojam da mladi mogu igrati značajnu ulogu u procesima izgradnje mira. U isto vrijeme, mladi u BiH nisu motivirani da se uključe u procese donošenja odluka, jer im nisu date adekvatne mogućnosti i prilike za to. Ova pojava je takođe vidljiva među mladima s invaliditetom.⁹¹ Jedan od predstavnika mladih tokom konsultacija izjavio je: „Mi kao mladi ljudi ove zemlje moramo se kloniti glavnih medija i nacionalističke retorike političkih vođa i organizovati na nivou zajednice kako bismo izgradili međusobno povjerenje i stabilan mir. Lideri lokalnih zajednica mogu puno toga promijeniti u svojim zajednicama, a te se promjene onda mogu proširiti širom zemlje razmjenom pozitivnih praksi i umrežavanjem među lokalnim zajednicama.”⁹² Mladi s invaliditetom organizuju vlastite inicijative koje bi se mogle koristiti kao nevjerovatan resurs za inicijative izgradnje mira vezane za mlade. Na primjer, u okviru projekta „Mladi rade zajedno, izadite iz svojih okvira“, organizacija osoba s invaliditetom Lotos iz Tuzle je 2019. godine organizovala kamp u Međugorju, na kojem su okupili prvenstveno mlade s invaliditetom, ali i ostale mlade koji rade

⁸³ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 21. oktobra 2020. ⁸⁴ Ibid. ⁸⁵ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održane 19,21 i 22. oktobra 2020.

⁸⁶ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020. ⁸⁷ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembar 2020. ⁸⁸ Budući da organizacija Trial pruža besplatnu pravnu pomoć žrtvama seksualnog nasilja iz rata, odlučeno je da se s njima obavi intervju kako bi se došlo do podataka o ovoj kategoriji bez da se narušava privatnost žrtava i da se rizikuje retraumatizacija istih, imajući u vidu da žrtve ovih zločina obično nerado pričaju o tome sa ljudima sa strane koje ne poznaju. Intervju sa organizacijom Trial, održan 3. novembra 2020. godine. ⁸⁹ Član 54. „Osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje smatraju se posebnom kategorijom civilnih žrtava rata“; Član 56. „Da bi ostvarili prava utvrđena za civilne žrtve rata prema ovom zakonu, osobe s invaliditetom klasifikovane su u šest grupa prema procentu fizičke invalidnosti, uključujući: I grupu - osobe s invaliditetom sa 100 posto kojima je potrebna njega drugog lica II grupa - invalidi sa 100 posto invalidnosti III grupa - invalidi sa 90 posto invalidnosti IV grupa - osobe s 80 posto invalidnosti V grupa - osobe s 70 posto invalidnosti VI grupa - osobe s 60 posto invalidnosti. Zakon FBiH o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica s djecom. Službene novine FBiH br. 7/14. ⁹⁰ Intervju sa organizacijom civilnog društva Trial BiH, održan 3. novembra 2020. ⁹¹ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, održan 18. novembra 2020. ⁹² Učesnik Fokus grupe s mladim s invaliditetom, održan 18. novembra 2020.

na ljudskim pravima i jednakosti u društvu. Cilj kampa bio je ojačati kapacitete mladih da se više uključe u aktivizam povezan sa promocijom neovisnog života, inkluzije i poštovanja različitosti. Ovaj kamp je takođe pružio priliku mladima s invaliditetom da se umreže i povežu.⁹³

Nadalje, učesnici fokus grupa dali su primjere mnogih inicijativa u kojima su direktne žrtve rata (civilne žrtve rata i ratni veterani) pozvani da podijele svoja iskustva. Na primjer, u jednoj od ovih inicijativa, ratni veterani koji su pripadali različitim vojnim snagama javno su podijelili svoje priče iz rata mladima kako bi pokazali da je svaki sukob loš i besmislen.⁹⁴ Učesnici su sjedili u krugu zajedno s psihologom (kako bi se spriječila ponovna traumatizacija), a veterani su dijelili priče o tome kako su regrutovani u vojsku, koliko su imali godina tokom rata i svim iskustvima koja su osjećali da žele podijeliti. Glavna svrha inicijative bila je demonstrirati sve negativne efekte rata novoj generaciji. Međutim, iako su prepoznali važnost takvih inicijativa, sudionici su također predložili da procesi izgradnje mira trebaju započeti s univerzalnim vrijednostima, a ne s narativima povezanim sa sukobima kako bi se osigurala inkluzija. Na primjer, kao što je gore spomenuto, mir nije puko odsustvo rata.

Organizacije osoba s invaliditetom mir shvataju kao opšti osjećaj stabilnosti i zaštite, a ako se to uzme u obzir, nema razloga zašto univerzalne vrijednosti ne bi bile glavna premisa procesa izgradnje mira u BiH.⁹⁵

Dalje, od presudne je važnosti osigurati uključivanje žena s invaliditetom u procese izgradnje mira. BiH je usvojila Nacionalni akcioni plan za provedbu Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN-a o ženama, miru i sigurnosti za period 2018-2022.⁹⁶ Prema informacijama koje je dala učesnica fokus grupe sa ženama s invaliditetom, konsultacije u procesu izrade ovog dokumenta

nisu uključivale žene s invaliditetom - ona je o tome saznala slučajno tek nakon što je usvojen.⁹⁷ Ovaj dokument spomenut je tokom savjetovanja sa ženama s invaliditetom, koje su ponovile činjenicu da se žene s invaliditetom suočavaju s višestrukom diskriminacijom: na osnovu svoje invalidnosti i na osnovu svog spola. U aktivističkoj zajednici osoba s invaliditetom muškarci pretežno zauzimaju mjesta donošenja odluka i upravljanja. Ipak, tokom fokus grupe sa ženama s invaliditetom, žene su pokazale izuzetno visok nivo razumijevanja problema koji se odnose na aktivizam, preduslove za uključivanje osoba s invaliditetom u sve procese donošenja odluka, uključujući izgradnju mira, i dale su mnoštvo konkretnih preporuka o tome kako osigurati inkluziju.⁹⁸

4.3.1 Interes među organizacijama osoba s invaliditetom za učešće u trenutnim i budućim procesima u izgradnji mira

Kao što je gore navedeno, osobe s invaliditetom se generalno osjećaju isključenima iz svih procesa donošenja odluka jer se smatraju korisnicima socijalne pomoći, a ne aktivnim članovima zajednice. Da bi se ojačao njihov položaj u društvu, potrebno je ispuniti niz preduslova. To uključuje ekonomsku neovisnost, usluge podrške, pristupačnost i društvo bez stigme. Kako je izjavila jedna aktivistkinja: „*Naša će nevidljivost nestati kad se ispune svi ovi preduslovi*“.⁹⁹ Kada je riječ o izgradnji mira, glavno pitanje koje treba riješiti kako bi se osiguralo efikasnije učešće je pristupačnost - kako kada su u pitanju informacije

o procesima izgradnje mira, tako i fizička pristupačnost i prilagodljivost mjesta i događaja.

Kao što je već spomenuto, mnogi akteri izgradnje mira smatraju da nisu namjerno isključili bilo koju grupu iz svojih inicijativa. Međutim, kako ponavljaju organizacije osoba s invaliditetom, ako pozivi za dostavu prijedloga nisu svima dostupni kroz prethodne konsultacije s njima o načinu prilagođavanja informacija (znakovni jezik, Brajevo pismo itd.), onda je ova grupa nenamjerno isključena. Kao što je izjavio jedan od učesnika studije: „*Kako očekujete da će gluva ili slijepa osoba saznati za aktivnosti izgradnje mira, ako joj ne prilagodite podatke kako bi ih mogla čuti ili pročitati?*“¹⁰⁰

Aktivistica sa oštećenim sluhom izjavila je da bi kao žena jako voljela da se uključi u pitanja vezana za pitanja žena, mira i sigurnosti (Rezolucija 1325 Vijeća sigurnosti UN-a i sve ostale relevantne rezolucije), ali ne može, jer materijali nisu prilagođeni osobama s oštećenjima vida ili sluha.¹⁰¹

Prema izjavi jedne predstavnice mladih, 70% mladih s invaliditetom čak ne može redovno izaći iz kuće, jer ne postoje arhitektonska rješenja za njihovo kretanje.¹⁰² Takva opšta situacija u zemlji ogleda se i u inicijativama za izgradnju mira. S tim u vezi, rješenje koje su predložile žene s invaliditetom bila je primjena principa univerzalnog dizajna. Kada bi svi akteri u procesima izgradnje mira usvojili univerzalni dizajn kao standardni pristup, uklonile bi se sve trenutne prepreke za učešće.

Proces izgradnje mira između organizacija osoba s invaliditetom

Postoji generalno mišljenje među organizacijama osoba s invaliditetom da su politički lideri ti koji održavaju međunacionalne tenzije i umjetno stvaraju etničke podjele, jer je to ono što im pomaže da ostanu na vlasti dugi niz godina.

Prema većini intervjuiranih predstavnika, nacionalističke političke stranke koje su na vlasti od sukoba do danas stvaraju međuetničke tenzije kao sredstvo za privlačenje glasova i opšte podrške. Ti političari su korumpirani i nemaju šta ponuditi građanima, pa fokusiraju svoje izborne kampanje na etničkim podjelama kako bi ljudi glasali za njih. Učesnici studije su smatrali da se sa pomirenjem na nivou zajednice otišlo mnogo dalje od političkog nivoa. Jedan takav primjer dala je intervjuirana osoba koja je rođena sa gluhim roditeljima i koja je cijeli život provela okružena ljudima sa oštećenim sluhom i već dugi niz godina radi kao tumač znakovnog jezika. Njen stav je da nacionalistički politički lideri insistiraju na potenciranju razlika između tri službena jezika u BiH (bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku) kako bi pokazali da tri etničke zajednice nemaju mnogo zajedničkog.

Jedna od tema o kojima se najviše raspravljalo tokom konsultacija s organizacijama osoba s invaliditetom bio je njihov interes da se uključe u procese izgradnje mira, a učesnici su govorili o snažnom jedinstvu unutar zajednice osoba s invaliditetom. Prema izjavama intervjuiranih osoba, koalicije udruženja osoba s invaliditetom koje podržava organizacija MyRight u BiH funkcionišu gotovo kao porodica. Oni ne prosuđuju ljude prema njihovoj nacionalnosti ili vjeri, jer se suočavaju sa sličnim problemima širom zemlje i podržavaju jedni druge u borbi za svoja prava u svojim lokalnim zajednicama.¹⁰³ Kao što je jedan od aktivnih članova koalicija osoba s invaliditetom izjavio: „*Pomirili smo se međusobno u zajednici osoba s invaliditetom. Krenuli smo dalje i sada se borimo za jednakost, nediskriminaciju i ostvarivanje svojih prava*“.¹⁰⁴ Osim očiglednog jednoglasnog stava koji su izrazili tokom konsultacija, koalicije su takođe pokazale visok

⁹³ "Omladinski kamp „Mladi rade zajedno, izadi izvan okvira“, u TIP.ba, 2019, <https://tip.ba/2019/08/22/omladinski-kamp-mladi-rade-zajedno-izadi-izvan-okvira/> ⁹⁴ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održan 22. oktobra 2020. ⁹⁵ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održan 21. oktobra 2020. ⁹⁶ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, "Akcioni plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325" Žene, mir i sigurnost "u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022 | ARS BIH", 2018, <https://arsbih.gov.ba/project/action-plan-for-the-implementation-of-the-un-security-council-resolution-1325-women-peace-and-security-in-bosnia-and-herzegovina-for-the-period-2018-2022/> ⁹⁷ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembra 2020. ⁹⁸ Ibid. ⁹⁹ Ibid. ¹⁰⁰ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, 18. novembar 2020. ¹⁰¹ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembar 2020. ¹⁰² Fokus grupa s mladim s invaliditetom, 18. novembar 2020. ¹⁰³ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020. ¹⁰⁴ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020.

nivo osnaživanja.¹⁰⁵ Ovo je vrlo važno napomenuti jer je dobro poznato da osnaživanje i promjena narativa među osobama s invaliditetom mogu poslužiti kao snažan okidač u društvu za promjenu opšte percepcije o ovoj populaciji iz pasivne socijalne kategorije u aktivnu i osnaženu grupu koja čini oko 15% ukupne populacije. Iako ulaganje napora MyRight-a u pružanju podrške organizacijama osoba s invaliditetom u stvaranju koalicija nisu direktno povezani s izgradnjom mira, važno je primijetiti uticaj tih napora u mirovnim procesima. Počevši od 2010. godine, uz podršku MyRight-a, organizacije osoba s invaliditetom su se organizovale u koalicije širom zemlje, formirajući mrežu organizacija i aktivista iz različitih entiteta, regija i etničkih grupa. Takođe nedavno su formirali grupe mladih s invaliditetom putem koalicija, koje su omogućile stalnu saradnju i posjete mladih iz jednog dijela zemlje u drugi. Svi ovi napori doprinose izgradnji mira.

Osobe s invaliditetom trebale bi biti vidljivije i glasnije u svojim zahtjevima da učestvuju u svim procesima izgradnje mira. U ovoj kampanji vidljivosti trebali bi podsjetiti vlasti i međunarodne organizacije da poštuju međunarodne standarde koji se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom.¹⁰⁶ Pored toga, trebali bi kao primjer podijeliti svoja interna iskustva sa cijelim društvom. Poruka je bila jednoglasna: *"Moramo se nametnuti, postati zahtjevniji i vidljiviji!"* rekao je jedan od predstavnika organizacija osoba s invaliditetom tokom razgovora u fokus grupama.¹⁰⁷

Jedna od mladih žena s invaliditetom koja je učestvovala u raspravama u fokus grupama vrlo je snažno opisala svoje iskustvo u Dijalogu za budućnost: *"Zaključila sam da, osim ako ne budemo uporni i insistiramo na učešću u bilo kojem procesu donošenja odluka, nitko neće ni*

primijetiti da nas nema. Bila sam uporna i nametljiva i na taj način sam uspjela učestvovati u inicijativi vezanoj za mlade u okviru Dijaloga za budućnost".¹⁰⁸

S druge strane, postoji opšta percepcija da se organizacije osoba s invaliditetom uglavnom bave pitanjima koja se tiču populacije koju predstavljaju, dok su relativno pasivni u drugim pitanjima od značaja za društvo. Prema izjavama nekih sagovornika, posebno učesnika fokus grupe mladih, ovaj se trend mijenja s novim generacijama koje preuzimaju pokret, ali mora se još više povećati. *"Osobe s invaliditetom moraju insistirati na uključivanju u sve procese donošenja odluka, posebno u izgradnju mira"*, izjavila je jedna od mladih žena tokom konsultacija.¹⁰⁹

Generalno govoreći, među sagovornicima je postignut konsenzus da činjenica da se organizacije osoba s invaliditetom uglavnom bave pitanjima koja se tiču potreba njihovih korisnika ne smije biti osnova za njihovo isključivanje iz bilo kojeg mirovnog procesa. Prema ovim organizacijama, svima treba pružiti jednaku priliku za učešće u mirovnim procesima, bez obzira hoće li prihvatiti ili odbiti ponudu za učestvovanje. Budući da nisu aktivno učestvovala u ratu, osobe s invaliditetom imaju mnogo pozitivnih priča iz sukoba, koje bi u velikoj mjeri mogle pomoći izgradnji mira i pomirenju. Važno je stvoriti pretpostavke za njihovo učešće, a onda čak i ako postoji mali postotak onih koji se uključuju, njihovo je pravo da se uključe ili ne, jednako kao i svih ostalih građana.

Invalidnost je univerzalna i kao takva prevazilazi sve ostale razlike (etničke, vjerske i druge). Iz tog razloga, osobe s invaliditetom manje su pogođene nacionalističkom retorikom vodećih političkih stranaka. Njihovo razumijevanje mira je uzajamno poštovanje, tolerancija, prihvatanje različitosti, omogućavajući svima da uživaju svoja

prava i maksimalno iskoriste svoj potencijal bez ugrožavanja drugih. Drugim riječima, to je potpuno inkluzivan, miran suživot koji može osigurati stabilnost i pomirenje. To ne znači da niko ne bi smio imati svoje stavove o sukobu, ali važno je te poglede ostaviti po strani kada se radi na zajedničkim ciljevima za budućnost osiguravajući međusobno povjerenje i poštovanje.¹¹⁰

Učesnici studije opisali su nekoliko primjera onoga što su nazvali „internim mirovnim procesom“ u okviru zajednice osoba s invaliditetom, a koja je započela već nekoliko godina nakon sukoba. Kada su organizacije osoba s invaliditetom shvatile da se suočavaju s istim izazovima i da doživljavaju istu vrstu diskriminacije i stigme od strane vlasti u svim dijelovima zemlje, udruženja koja predstavljaju istu vrstu invaliditeta u oba entiteta započela su zajednički rad. Na primjer, već u ljeto 1997. godine, udruženje slijepih osoba iz Sarajeva stupilo je u kontakt sa udruženjima slijepih osoba iz različitih dijelova zemlje (administrativno i geografski). Dok su se suočavali sa zajedničkim problemima, ova udruženja su odlučila udružiti snage u nastojanju da poboljšaju status i životne uslove osoba s oštećenim vidom. Kao što je izjavio jedan njihov predstavnik: *"Drugim riječima, djelovali smo instinktivno, a da nismo znali da zapravo doprinosimo izgradnji mira i pomirenju"*.¹¹¹ Brojne slične priče u kojima su se osobe s istom vrstom invaliditeta ujedinile u zajedničkoj borbi bez obzira na etničke, vjerske i administrativne podjele su se mogle čuti tokom konsultacija s osjećajem ponosa i moralne pobjede nad prošlošću, i još neobičnije, sa osjećajem da su upravo djelovali prirodno i instinktivno da bi tek kasnije saznali da se taj proces zove izgradnja mira i pomirenje. Kao što je naglasio jedan predstavnik organizacije osoba s invaliditetom: *"Da odlučujem o izgradnji mira, imenovao bih slijepe ljude da*

*vode proces, jer smo se mi prvi 'pomirili' i sarađivali bez obzira na nacionalnost i na kojoj smo strani bili tokom sukoba. Redovno se sastajemo, razgovaramo o mnogim stvarima važnim za našu populaciju, često se ne slažemo, ali naša neslaganja i argumenti nikada nisu zasnovani na etničkoj pripadnosti, nacionalizmu ili ratu."*¹¹²

Vjerovatno najsnažnija priča tokom konsultacija je o sportskim aktivnostima ratnih veterana, koji su sebe opisali kao pionire izgradnje mira.¹¹³ Jedan od njih osnovao je sportski klub sjedeće odbojke i košarke u invalidskim kolicima. Kao bivši vojnici, ratni veterani iz Republike Srpske i iz Federacije BiH uspostavili su međusobnu saradnju i udružili snage već 2002. godine organizovanjem sportskih događaja za osobe s invaliditetom. Ispitanik je objasnio: *"Stvaramo ozbiljne probleme političarima redovitim organizovanjem međuetničkih sportskih događaja. Političari na vlasti blokiraju pomirenje tvrdeći da još uvijek postoje tenzije zbog sukoba u današnjem društvu, ali ako oni koji su aktivno učestvovali u sukobu (vojnici) i koji su usljed sukoba stekli invaliditet mogu raditi zajedno, onda njihova tvrdnja da je pomirenje nemoguće ostaje bez argumenata, jer se postavlja logično pitanje: kako to da su se oni koji su pucali jedni u druge na prvoj liniji mogli pomiriti i sada se zajedno bave sportom, a političari to ne mogu?"*¹¹⁴ ★

¹⁰⁵ Pet fokus grupa sa organizacijama osoba s invaliditetom održanim u oktobru i novembru 2020. ¹⁰⁶ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembar 2020. ¹⁰⁷ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, 18. novembar 2020.

¹⁰⁸ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembar 2020. ¹⁰⁹ Fokus grupa s mladim s invaliditetom, 18. novembar 2020. ¹¹⁰ Fokus grupa sa ženama s invaliditetom, 19. novembar 2020. ¹¹¹ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020. ¹¹² Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 19. oktobra 2020. ¹¹³ Fokus grupa sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održana 22. oktobra 2020. ¹¹⁴ Učesnik fokus grupe sa predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom, održane 22. oktobra 2020.

5. Zaključci i preporuke

IZ PERSPEKTIVE organizacija osoba s invaliditetom koje su učestvovala u studiji, osobe s invaliditetom su generalno isključene iz procesa donošenja odluka u BiH. Pogrešna percepcija u društvu da biti osoba s invaliditetom znači ne željeti ili ne biti sposoban za učešće u procesima donošenja odluka prepoznata je kao osnovni uzrok isključenja. Ove organizacije vide mirovne procese samo kao još jedan proces iz kojeg su uglavnom isključeni zbog istih temeljnih razloga.

U Bosni i Hercegovini mnogo je organizacija uključeno u procese izgradnje mira, uključujući međunarodne multilateralne organizacije te lokalne i međunarodne organizacije civilnog društva. Napori međunarodnih organizacija da uključe osobe s invaliditetom u svoje procese izgradnje mira vode se principima pristupa zasnovanog na ljudskim pravima i socijalne kohezije na političkom nivou. Ovakvi pristupi u okviru DFF2 doveli su do nekih pozitivnih ishoda na nivou projekta, na primjer u projektu koji je vodio UNDP, dodijelivši 15 posto malih grantova osobama s invaliditetom. Međutim, na osnovu stavova koje su organizacije osoba s invaliditetom iznijele u ovoj studiji, izrada i provedba programa nisu uvijek dovoljno usklađeni sa ovim principima. Organizacije osoba s invaliditetom bi željele da se više angažiraju u tekućim i budućim inicijativama za izgradnju mira u BiH. Potreban je mnogo više strateški pristup uključivanju osoba s invaliditetom kako bi se bolje promovisali i proveli međunarodni standardi i obaveze.

Iako je zajednica organizacija civilnog društva igrala ključnu ulogu u izgradnji mira, većina ovih organizacija izjavila je da se nije posebno fokusirala na osobe s invaliditetom. One uglavnom pružaju jednake mogućnosti svim građanima da učestvuju u njihovim projektima. Međutim, ove organizacije nisu preduzele

posebne mjere kako bi osiguralo značajnije učešće osoba s invaliditetom. Ovo ilustruje jasnu potrebu za jačanjem institucionalnih obaveza i razvijanjem strateškog fokusa na osobe s invaliditetom u mirovnim i razvojnim inicijativama. Veći strateški pristup međunarodne zajednice takođe bi mogao pomoći vlastima da primjene međunarodne standarde koji se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira.

Sve u svemu, potrebni su dodatni resursi, kapaciteti i stručnost kako bi se zadovoljila posebna prava i potrebe osoba s invaliditetom. To na primjer uključuje, pristup informacijama o inicijativama prilagođenim oštećenjima i osiguravanje fizičke dostupnosti lokacija; borba protiv stigme i promjena narativa o osobama s invaliditetom. Drugim riječima, opća dostupnost i razumno prilagođavanje neophodni su preduslovi za jednake mogućnosti osoba s invaliditetom da ravnopravno učestvuju u inicijativama za izgradnju mira. Pored toga, neophodni su sveobuhvatni i razvrstani podaci o starosti, spolu, vrsti invaliditeta ili drugi podaci o osobama s invaliditetom kako bi se osiguralo uključivanje različitih podgrupa osoba s invaliditetom. BiH trenutno nema sistem za prikupljanje i analizu takvih podataka i potrebna joj je podrška međunarodne zajednice u rješavanju ovog nedostatka.

Domaći i međunarodni akteri trebaju nastaviti i proširiti napore na osnaživanju organizacija osoba s invaliditetom i podržati ih da postanu aktivniji u radu na temama koje nisu isključivo vezane za njihova prava i potrebe njihovih primarnih korisnika. Ove organizacije izražavaju jasan interes da budu aktivniji u pitanjima od značaja za društvo - a ne samo da rade na pitanjima vezanim za invalidnost. Ovo samokritično razmišljanje ne ukida odgovornost aktera u izgradnji mira da osiguraju efikasno učešće ove grupe u njihovim aktivnostima i direktnije se povežu sa organizacijama osoba s invaliditetom i njihovim članovima.

Od završetka sukoba, većina inicijativa za izgradnju mira obuhvaćala je kazivanje istine, memorijalizaciju, podršku svjedocima u procesuiranju ratnih zločina, zagovaranje reparacije za žrtve rata i druge inicijative povezane sa tranzicijskom pravdom. Prirodno je bilo žrtve rata, uključujući i one s ratnim invaliditetom, uključiti kao glavne ciljne grupe i korisnike. Dalje, u nedostatku sveobuhvatne politike reparacije i tranzicijske pravde, vlasti u BiH indirektno i politički teže da koriste socijalne beneficije za osobe s invaliditetom koji je povezan s ratom kao oblik reparacije, što stvara diskriminatornu praksu između ove grupe i onih čiji invaliditet je nastao na neki drugi način. Međutim, osobe s invaliditetom pozivaju na širu definiciju mira koja otvara prostor za uključivanje svih građana za mir i pomirenje, uključujući i one koji nisu direktno učestvovali u sukobu 1992-1995.

Invalidnost je univerzalna i kao takva nadilazi sve ostale razlike (etničke, vjerske i druge). Zbog ove univerzalnosti, osobe s invaliditetom su odmah nakon sukoba počele raditi zajedno, ne obazirući se na etničke, etničke i vjerske podjele. Čineći to, organizacije osoba s invaliditetom su prošle vlastiti interni proces izgradnje mira. Ratni veterani također su svojim međuetničkim sportskim aktivnostima pokazali da je pomirenje moguće, jer ako mogu saradivati uprkos činjenici da su aktivno učestvovali u sukobu i stekli invaliditet usljed sukoba, političari su se takođe do sada mogli i trebali pomiriti.

5.1 Preporuke

Agencijama UN-a

i. Osigurati sveobuhvatnu implementaciju Rezolucije 2475 (2019) i Strategije UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom (2019), preduzimanjem konkretnih koraka na rješavanju jedinstvenih izazova s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom u procesu izgradnje mira u BiH. Potrebno je uložiti dodatne napore u otklanjanju

sljedećih barijera u cilju efikasnije inkluzije osoba s invaliditetom:

a. Informacije i komunikacija: Informacije o programima i aktivnostima za izgradnju mira učiniti dostupnim svim osobama s invaliditetom uspostavljanjem i održavanjem bliskih kontakata sa organizacijama osoba s invaliditetom i prilagođavanjem informacionih, komunikacionih alata i materijala njihovim potrebama.

b. Fizička pristupačnost: Osigurati da sva mjesta na kojima se planiraju i sprovede aktivnosti na izgradnji mira budu pristupačna osobama s invaliditetom sa različitim potrebama.

c. Stigma i socijalna isključenost: Podizanjem svijesti javnosti provoditi aktivnosti za borbu protiv stigme i pogrešnih percepcija o osobama s invaliditetom. Uključiti glavne aktere osnaživanja osoba s invaliditetom u projekte i gdje je to moguće, dodijeliti dodatne resurse za podršku izgradnji kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom, u skladu s CRPD-om.

d. Podaci ¹¹⁵: Raditi zajedno sa državnim i drugim relevantnim organima vlasti u BiH na prikupljanju podataka vezanih za invaliditet, što uključuje kvalitetne i razvrstane podatke kako bi se unaprijedilo planiranje i praćenje. U cilju ispunjavanja posebnih potreba i prava žena i mladih neophodni su razvrstani podaci.

e. Budžetiranje: Tokom strateškog planiranja i izrade projekata dodijeliti dodatne resurse kako bi se odgovorilo određenim potrebama i pravima osoba s invaliditetom sa ciljem osiguravanja njihovog učešća u mirovnim procesima.

ii. Primijeniti pristup sveobuhvatnog uključivanja osoba s invaliditetom u u projekte i programe izgradnje mira.

iii. Transformisati organizacionu kulturu osiguravajući da je u skladu s ključnim elementima Strategije UN-a za uključivanje osoba s invaliditetom u oblastima razvoja kapaciteta osoblja, podizanja svijesti, izgradnje povjerenja, ljudskih i finansijskih resursa.

¹¹⁵ Ne vode se zvanični podaci o osobama s invaliditetom. Nema statističkih podataka o ukupnom broju osoba s invaliditetom, razvrstanih prema spolu ili godinama koje bi služile kao pokazatelji poštovanja njihovih prava i broju djece s invaliditetom koja pohađaju redovno obrazovanje ili specijalizovane institucije.

Drugim međunarodnim institucijama, domaćim i međunarodnim organizacijama civilnog društva

iv. Učiniti informacije o projektima izgradnje mira dostupnim svim osobama s invaliditetom, kroz uspostavljanje i održavanje bliske saradnje s organizacijama osoba s invaliditetom, te kroz prilagođavanje pristupa informacijama njihovim potrebama, poput Brajevog pisma ili znakovnog jezika.

v. Nastaviti doprinositi narativu da mir nije samo odsustvo sukoba, nego koncept koji osigurava međuetničko povjerenje, stabilnost, slobodu i vladavinu prava u današnjoj BiH. Na taj način će sve osobe s invaliditetom imati priliku učestvovati u inicijativama za izgradnju mira, a ne samo one koje su stekle invaliditet usljed rata.

vi. Tamo gdje je to moguće, dodijeliti dodatne resurse tokom faze izrade projekata, koji će biti namijenjeni jačanju kapaciteta, resursa i ekspertize neophodnih za zadovoljavanje specifičnih potreba osoba s invaliditetom, kako bi se osiguralo njihovo učešće u procesima izgradnje mira. U ovim aktivnostima osigurati učešće žena i mladih s invaliditetom, kao i ravnopravno učešće osoba s različitim vrstama invaliditeta.

vii. Organizacije civilnog društva bi trebale razviti politiku i strategiju za inkluziju osoba s invaliditetom u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.

viii. U ovim aktivnostima osigurati učešće žena i mladih s invaliditetom, kao i ravnopravno učešće osoba s različitim vrstama invaliditeta.

ix. Osigurati saradnju između organizacija civilnog društva koje se bave izgradnjom mira i organizacija osoba s invaliditetom kako bi se nadomjestio eventualni nedostatak stručnosti u vezi s invaliditetom tokom provođenja projekata. Postoji opšti konsenzus među organizacijama osoba s invaliditetom da je neophodno stvoriti preduslove za uključivanje osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira, što uključuje aktivno i efikasno učešće osoba s invaliditetom već u fazi izrade projekta kako bi se prepoznale sve određene radnje koje treba preduzeti kako bi se osigurala stvarna inkluzija.

Organizacijama osoba s invaliditetom (OPD)

x. Nastaviti doprinositi sveobuhvatnom i inkluzivnom narativu o miru u BiH, sa jakim fokusom na izgradnju međuetničkog povjerenja, primjenu univerzalnih ljudskih prava, pravdi i vladavini prava.

xi. Koristiti pozitivne primjere iz prakse među-entitetske saradnje između organizacija osoba s invaliditetom iz različitih entiteta i

etničkih grupa kao načina da se promoviše pomirenje, te dijeliti ova iskustava sa organizacijama civilnog društva i drugim međunarodnim organizacijama koja se bave izgradnjom mira u BiH.

xii. Tamo gdje je to moguće, razmotriti mogućnost učešća u raspoloživim pozivima za projekte vezanim za izgradnju mira i pomirenje. Podsticati mlade s invaliditetom u društvu da preuzmu aktivnu ulogu u zagovaranju i aktivizmu,

jer bi upravo oni mogli postati pokretačka snaga za aktivniji angažman u procesima izgradnje mira. ★

6. Bibliografija

- » A Vračić, A Vežić & M Cox, *Dijalog za budućnost 2 Završna evaluacija*, Agulhas, 2020, str. ii-77,
<https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/12320>
- » Barton-Hronešová, J, „ Zašto moja noga vrijedi manje? " Invalidnost i gubitak života vojnih i civilnih žrtava rata". *Borba za pravno sredstvo*, 2020., 131-182.
- » Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvo pravde BiH, *Strategija tranzicijske pravde za Bosnu i Hercegovinu 2012.-2016.*, Sarajevo, 2013.,
http://www.nuhanovicfoundation.org/user/file/2013_transitional_justice_strategy_bih_-_new.pdf
- » Zaključna zapažanja Odbora za ljudska prava na Treći periodični izvještaj BiH, CCPR/C/BIH/CO/3.
- » Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, " Akcioni plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. | ARS BIH." u *Arsbih.gov.ba*, 2018,
<https://arsbih.gov.ba/project/action-plan-for-the-implementation-of-the-un-security-council-resolution-1325-women-peace-and-security-in-bosnia-and-herzegovina-for-the-period-2018-2022/>
- » MyRight, *ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O PRIMJENI KONVENCIJE UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I HERCEGOVINI*, MyRight Bosna i Hercegovina, 2016., str. 1-34.
- » Novovic, T, & D Babic, *2015–2020 Okvir razvojne pomoći Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu: završna evaluacija u Sarajevu, UNDP Evaluation Resource Center, 2019, str. 1-94*,
<https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/7887>
- » OSCE, "Mandate", u Osce.org, 2020,
<https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/mandate>
- » "Omladinski kamp „Mladi rade zajedno, izadi izvan okvira“". in , 2019,
<https://tip.ba/2019/08/22/omladinski-kamp-mladi-rade-zajedno-izadi-izvan-okvira/>
- » Selmo Cikotić, 'Neki problemi sigurnosnog sistema u Bosni i Hercegovini' [Some Problems of the Security System in Bosnia and Herzegovina] (2004) 2-4 *Ljudska prava, časopis za sve pravno-političke probleme* 150, 153
<https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/7887>
- » SIDA, *Prava osoba s invaliditetom na zapadnom Balkanu*, 2014.
<https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/human-rights-based-approach/disability/rights-of-pesons-with-disabilities-western-balkan.pdf>
- » *Dejtonski mirovni sporazum parafiran je u Dejtonu u državi Ohio 21. novembra 1995. godine, a potpisan u Parizu decembra 14, 1995*
<http://www.ohr.int/dayton-peace-agreement/>
- » UNDP, " Dijalog za budućnost: podsticanje dijaloga i socijalne kohezije u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Republici Srbiji i između njih | UNDP u Bosni i Hercegovini" u UNDP, 2020,
https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/democratic-governance-and-peacebuilding/DFFRRegional.html
- » UNICEF, "Teška vremena inspirišu dobra rješenja", sa unicef.org, 2020.
<https://www.unicef.org/bih/en/stories/hard-timesinspire-good-solutions>
- » Uusitalo, S, " Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini: Partnerstvo sa mladima radi konsolidacije mira | Balkan Diskurs".U *Balkan Diskurs*, 2018,
<https://balkandiskurs.com/en/2018/11/06/the-osce-mission-to-bosnia-and-herzegovina-partnering-with-youth-to-consolidate-peace/>
- » Svjetski institut za invalidnost: „Uključivanje osoba s invaliditetom u rješavanje sukoba i napore za izgradnju mira: Inkluzija osoba s invaliditetom (OSI) kao dio rješenja u postkonfliktnoj areni“, 2015., str. 2
<https://worldinstituteondisabilityblog.files.wordpress.com/2015/11/wid-disability-inclusive-peacebuilding-process.pdf>

Annex I: Definicije

KULTURA MIRA je integralni pristup prevenciji nasilja i nasilnih sukoba i alternativa kulturi rata i nasilja koja se zasniva na obrazovanju za mir, promociji održivog ekonomskog i socijalnog razvoja, poštovanju ljudskih prava, jednakosti između žena i muškaraca, demokratskom učestvovanju, toleranciji, slobodnom protoku informacija i razoružanju.¹¹⁶

Definicija i obim **izgradnje mira** evoluirali su s vremenom, a savremeno viđenje izgradnje mira sada se smatra integrisanijim i višestranijim nego što je bilo u prošlosti. Iako ne postoji jedinstvena definicija izgradnje mira, u ovoj studiji pojam se koristi za opisivanje različitih procesa, programa i aktivnosti za smanjenje rizika od ponovnog sukoba jačanjem nacionalnih kapaciteta za upravljanje sukobima na svim nivoima i za postavljanje temelja za pozitivan mir i razvoj. Pojam **pozitivni mir**¹¹⁷, zauzvrat, podrazumijeva mir u situaciji koju karakteriše odsustvo nasilja ili straha od nasilja, ali uzima u obzir i sposobnost društva da udovolji potrebama građana, smanji broj nepravdi koje se dešavaju i riješi preostale tenzije i nesuglasice bez upotrebe nasilja. Nadalje, **izgradnja mira** uključuje niz mjera za jačanje državnih kapaciteta na svim nivoima za upravljanje sukobima i postavljanje temelja za održivi mir i razvoj. Strategije izgradnje mira moraju biti koherentne i prilagođene specifičnim potrebama dotične zemlje, zasnovane na principu vlasništva države nad procesom, i trebale bi obuhvaćati pažljivo i po određenom redoslijedu odabrane prioritete, dakle relativno uski skup aktivnosti usmjeren na postizanje gore navedenih ciljeva.¹¹⁸ U lokalnom kontekstu Bosne i Hercegovine, izgradnja mira temelji se na Opštem okvirnom sporazumu za mir u BiH (Dejtonski mirovni sporazum). Pored uslova okončanja rata, ovaj Sporazum sadrži široki spektar rješenja o tome

kako osigurati održivost mira. Stoga se, u skladu s Dejtonskim mirovnim sporazumom, izgradnja mira u BiH i u kontekstu ove studije može shvatiti kroz niz mjera predviđenih Mirovnim sporazumom, koje uključuju poštivanje ljudskih prava (Aneks 7), zaštitu izbjeglica i raseljenih lica (Aneks 7) i istrage i procesuiranja ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava (član IX).¹¹⁹

Socijalna isključenost: Koncept opisuje „(...) proces u kojem su određene grupe sistematski u nepovoljnom položaju jer su diskriminirane na osnovu svoje etničke pripadnosti, rase, vjere, seksualne orijentacije, kaste, porijekla, spola, dobi, invalidnosti, HIV statusa, migrantskog statusa ili mjesta gdje žive. Diskriminacija se javlja u političkim institucijama, poput pravnog sistema, obrazovanja ili zdravstvenih službi, kao i u društvenim institucijama poput domaćinstva i u zajednici”.¹²⁰

Osobe s invaliditetom: Definisane pojma osoba s invaliditetom je vrlo sporno iz nekoliko razloga. Raznolikost vrsta invaliditeta i evoluirajuća priroda koncepta sa kontekstom i vremenom znači da se definicija i dalje razvija. Stoga UNCRPD definiše invaliditet kao „koncept koji se razvija, te da invaliditet proizlazi iz interakcije između osoba sa oštećenjima i prepreka u pogledu stava i okoline koja ometa njihovo puno i efikasno učestvovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.“ U skladu s tim, član 1. Konvencije kaže da „osobe s invaliditetom podrazumijevaju one koji imaju dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja, koja u interakciji s različitim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“ [Ujedinjene nacije (1), 2020].

Nadalje, pojam osobe s invaliditetom se koristi za sve osobe s invaliditetom, uključujući one koji imaju dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna

ili senzorna oštećenja, koja u interakciji sa različitim stavovima i preprekama koje postoje u okolini (fizičke prepreke), ometaju njihovo puno i efikasno učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi sa drugima [Ujedinjene nacije (6), 2007]. Prepoznavanje invalidnosti kao evoluirajućeg koncepta omogućava sistemu UN-a da taj koncept prilagodi i poveže s različitim kontekstima i vremenom.

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstvena, krovna zakonska definicija „osobe s invaliditetom“ koja bi se primjenjivala na svim nivoima i u svim regulatornim kontekstima u zemlji, njenim entitetima i kantonima. Umjesto toga, definicije se razlikuju od sektora do sektora i od zakona do zakona.

Socijalni model invalidnosti¹²¹: „Socijalni model invalidnosti je progresivno političko sredstvo, koje ima za cilj zalaganje za osobe s invaliditetom koji nisu u stanju da funkcionišu zbog fizičkih i/ili kognitivnih nedostataka. Stoga poziva na uklanjanje socijalnih barijera i pokazuje da su problemi sa kojima se suočavaju osobe s invaliditetom društveno proizvedeni, kao posljedica socijalnih struktura, institucionalnih aranžmana i faktora okoline (Lang, 2001; Shakespeare 2006, str. 199). U skladu sa tim, pokretanje socijalnog modela invalidnosti pomoglo bi izgradnji društva bez prepreka i koje će biti pristupačno svima.”¹²²

Pristup invalidnosti zasnovan na ljudskim pravima: osobe s invaliditetom su dugo smatrane kao pasivni primaoci pomoći, često svedene na njihove zdravstvene potrebe povezane s oštećenjem. Pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima podrazumijeva da su svi ljudi aktivni subjekti sa pravnim zahtjevima i da osobe s invaliditetom trebaju učestvovati u svim sferama društva na jednakoj osnovi sa onima koji nisu osobe s invaliditetom. Prema pristupu koji se zasniva na ljudskim pravima, definisanim od

strane UN, razvojna saradnja doprinosi razvoju kapaciteta „nosilaca dužnosti“, tj. država i njihovih institucija koje djeluju s delegiranim ovlaštenjima, kako bi ispunile svoje obaveze, a s druge strane „nosilaca prava“, npr. osoba s invaliditetom, da traže svoja prava. Tokom ovog procesa, trebali bi se primjenjivati sljedeći ključni principi ljudskih prava: jednakost i nediskriminacija, učešće i osnaživanje, transparentnost i odgovornost.¹²³

Inkluzija osoba s invaliditetom: Strategija UN-a za inkluziju definira inkluziju kao „efikasno učešće osoba s invaliditetom u svojoj njihovoj raznolikosti, promociju njihovih prava i uvažavanje perspektiva povezanih s invaliditetom, u skladu sa Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom“ [Ujedinjene nacije (3), 2019]. Dalje, kako je opisao Centar za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC) (2019), uključivanje osoba s invaliditetom znači uključivanje u svakodnevne aktivnosti i poticanje na uloge slične osobama koji nemaju invaliditet. To uključuje više od pukog ohrabriranja ljudi; potrebno je osigurati da odgovarajuće politike i prakse djeluju u zajednici ili organizaciji. Inkluzija bi trebala dovesti do pojačanog učešća u društveno očekivanim životnim ulogama i aktivnostima kao što su učenik, radnik, prijatelj, član zajednice, pacijent, supružnik, partner ili roditelj.

Annex II: Studijska pitanja povezana s ciljevima studije

CILJ A:

Prikupiti informacije o inkluziji osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira i pomirenja u BiH

¹¹⁶ UN 1999 Program akcije o Kulturi mira i 1998 UN rezolucija o kulturi mira ¹¹⁷ Pogledati Institut za Ekonomiju i Mir: <https://positivepeace.org/what-is-positive-peace> i Sida alati za mir i sukob : https://www.sida.se/globalassets/sida/eng/partners/peace-and-conflict-tool-box/s209461_tool_defining_key_concepts_c2-3.pdf ¹¹⁸ Odluka Odbora za politiku generalnog sekretara, May 2007 ¹¹⁹ Dejtonski mirovni sporazum parafiran je u Daytonu, Ohio 21. novembra 1995. godine, a potpisan u Parizu 14. decembra, 1995 <http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 ¹²⁰ Jeyaweera & Gunawardena 2007, str. 6 citiran Vinthika Raveendran (Jun 2016); Sjecišta rata i invaliditeta: kontekst invalidnih tamilskih žena na Šri Lanki, str. 16-17. ¹²¹ Pogledati primjer, Barnes, C. (2012). Socijalni model invalidnosti: Vrijedan ili nebitan? N. Watson, A. Roulstone i C. Thomas (ur.), Tlte Routledge priručnik o studijama invaliditeta (str. 12-29). London, UK: Routledge. ¹²² Lang, 2001. i Shakespeare 2006., str. 199 citirano u Vinthika Raveendran (juni 2016.); Sjecišta rata i nepromjenjivosti: Kontekst žena Tamil s invaliditetom na Šri Lanki, str. 24-25. ¹²³ <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach>

identificirajući potencijalne pozitivne prakse, ključne nedostatke i izazove u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u različite agencije Državnog tima Ujedinjenih nacija (UNCT) u BiH, sa posebnim fokusom na inicijative Dijaloga za budućnost i druge relevantne prethodne i sadašnje inicijative (kao što su relevantne odredbe Dejtonskog mirovnog sporazuma).

Studijsko pitanje 1: Koje se pozitivne prakse mogu primijetiti u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u inicijative Dijaloga za budućnost i fokus područja Okvira za razvojnu pomoć Ujedinjenih nacija (UNDAF) relevantne za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

» Da li su inicijative povezane s ciljevima održivog razvoja (sa ključnim fokusom na SDG 16, 10 i 5) doprinijele uključivanju osoba s invaliditetom u proces izgradnje mira?

» Da li postoje bilo kakve analize na nivou vlade ili nevladinih organizacija o uključivanju osoba s invaliditetom u proces izgradnje mira u BiH? U slučaju da postoje, jesu li nalazi iz tih studija ugrađeni u postojeće inicijative za izgradnju mira?

» Da li su osobe s invaliditetom uključene u napore za izgradnju mira u BiH? Ako je odgovor da, da li je to pristup na nivou strateške politike ili su osobe s invaliditetom slučajno uključene zajedno s drugim marginaliziranim grupama u BiH?

» U slučaju da su osobe s invaliditetom uključene u proces izgradnje mira (strateški ili kroz pristup sveobuhvatnog uključivanja osoba s invaliditetom), da li postoje razvrstani podaci o starosti, spolu, vrsti invaliditeta ili drugi podaci o osobama s invaliditetom?

» Postojeći podaci ukazuju na to da su osobe s invaliditetom podijeljene u tri kategorije: vojni ili ratni invalidi, civilne žrtve rata i osobe s invaliditetom čiji invaliditet nije stečen u ratu. Zapravo, oni primaju različite razmjere naknada i prava, na osnovu toga da li je njihov invaliditet nastao tokom rata i ako jeste, da li tokom aktivne službe ili u civilnom životu. Da li su takve razlike primijećene i u inicijativama za izgradnju mira?

Studijsko pitanje 2: Koji ključni nedostaci i izazovi postoje u pogledu uključivanja osoba s

invaliditetom, u okviru inicijativa Dijalog za budućnost i fokusnih područja UNDAF-a relevantnih za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

Da li postoje razlike u nivou inkluzije između različitih grupa osoba s invaliditetom? Na primjer, između žena i muškaraca, etničkih i vjerskih grupa, osoba s urođenim invaliditetom i osoba s invaliditetom koji potiče iz rata, veterana i civilnih žrtava rata ili bilo kojih drugih?

» U slučaju razlika između osoba s urođenim invaliditetom i osoba s invaliditetom koji potiče iz rata veterana i civilnih žrtava rata, koji su osnovni uzroci takvih razlika? Da li su osobe s invaliditetom uključene u zakonodavstvo i javne politike ili samo u praktične inicijative/projekte? Kakvo je opšte razumijevanje naknada na koje osobe s invaliditetom koji potiče iz rata imaju pravo prema važećem zakonodavstvu?

» Kakve strukturne ili finansijske prepreke postoje koje sprečavaju inicijative za izgradnju mira koje uključuju osobe s invaliditetom? Identifikovati probleme u pristupačnosti ukoliko postoje.

» Koji drugi izazovi postoje kako bi se osiguralo značajno učešće osoba s invaliditetom u inicijativama za izgradnju mira? Na primjer, nedostaci u kapacitetu, prihvaćenosti ili osnaživanju?

» Koji nedostaci postoje u uključivanju međunarodnih ili državnih smjernica u dizajniranje i implementaciju inicijativa za izgradnju mira?

» Postoje li bilo kakvi nedostaci u informacijama ili podacima tokom izrade inkluzivnih inicijativa za izgradnju mira? Na primjer, dostupnost informacija, pouzdanost ili razvrstanost?

CILJ B:

Izvršiti komparativnu analizu kapaciteta, politika, strategija i pristupa ključnih agencija UN-a za inkluziju osoba s invaliditetom i drugih relevantnih međunarodnih i domaćih organizacija u okviru zajednice za izgradnju mira u BiH.

Studijsko pitanje 1: Koje kapacitete posjeduju agencije UN-a (i drugi relevantni

međunarodni i domaći akteri) u vezi s uključivanjem osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira u BiH, s posebnim naglaskom na područja UNDAF-a vezana za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

» Koji je nivo znanja o postojećem okviru politike UN-a o uključivanju osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira u BiH?

» Kako su takvi globalni okviri implementirani na nivou države u BiH, npr. u smislu institucionalnih promjena, strukture, osoblja, prakse ili finansiranja, usmjerenih ka boljem uključivanju osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira?

» Koji su kapaciteti organizacija uključenih u inicijative za izgradnju mira u pogledu uključivanja osoba s invaliditetom? Koji je nivo stručnosti u oblasti inkluzije osoba s invaliditetom? Na primjer, u kojoj su mjeri postojeće inicijative vođene međunarodnim okvirom politike u području uključivanja osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira?

» Kakvi su istraživački i razvojni kapaciteti u organizacijama koje bi mogle podržati izradu inicijativa za inkluziju u mirovnim procesima?

Studijsko pitanje 2: Koje su postojeće politike, strategije i pristupi o uključivanju osoba s invaliditetom agencija UN-a (i drugih relevantnih međunarodnih i domaćih aktera) u BiH, s posebnim naglaskom na područja UNDAF-a relevantna za izgradnju mira i osobe s invaliditetom u BiH?

» Koja je to pokretačka snaga uključivanja osoba s invaliditetom u postojeće inicijative za izgradnju mira?

» Koje su posebne organizacione ili institucionalne politike kojima je cilj osigurati uključivanje osoba s invaliditetom u inicijative za izgradnju mira?

» Koje su specifične strategije i pristupi kojima je cilj osigurati uključivanje osoba s invaliditetom u dizajn ili implementaciju programa?

CILJ C:

Prikupiti informacije i upoznati se sa mišljenjima, potrebama i interesima organizacija osoba s

invaliditetom i njihovih članova u procesu izgradnje mira i pomirenja u BiH. Obratiti posebnu pažnju i predstaviti različita iskustva, mišljenja i interese žena, muškaraca, mladih, djece i etničkih manjina u široj grupi osoba s invaliditetom. Konsultantica će uzeti u obzir da „osobe s invaliditetom uključuju one koji imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u interakciji s različitim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učestvovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“ (UNCRPD, 2006, str. 4).

Studijsko pitanje 1: Kakva su mišljenja izrazili članovi organizacija osoba s invaliditetom (OPD) o uključivanju osoba s invaliditetom u mirovne i procese pomirenja u BiH?

» Kako organizacije osoba s invaliditetom (OPD) i njihovi članovi definišu koncepte kao što su izgradnja mira, mirovni procesi i pravda? Postoje li značajne razlike po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Kakvi su njihovi stavovi o postojećoj zakonskoj i političkoj podjeli koja razdvaja osobe s invaliditetom na one čiji je invaliditet posljedica sukoba i one s invaliditetom koji je stečen na drugi način?

» Tokom suđenja za ratne zločine, sudovi su saradivali sa organizacijama civilnog društva kako bi svjedocima olakšali pristup sudovima i njegovim objektima (psihološka podrška, prevoz, itd.). Da li su organizacije osoba s invaliditetom kontaktirane u ovom procesu kako bi se osigurao pristup osoba s invaliditetom, sudovima kao i drugim objektima povezanim sa pristupom pravdi? Postoje li značajne razlike u razumijevanju po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Kakva su njihovi stavovi o njihovom angažmanu i učešću u dizajniranju inicijativa za izgradnju mira? Na primjer, nivo konsultacija i stvarna zastupljenost. Postoje li značajne razlike u razumijevanju po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Kakvi su njihovi stavovi o njihovom angažmanu i učešću u provođenju inicijativa za izgradnju mira? Na primjer, nivo konsultacija i

stvarna zastupljenost. Postoje li značajne razlike u razumijevanju po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Kakvi su njihovi stavovi o tome da li su različite grupe osoba s invaliditetom dovoljno zastupljene u svim fazama programa inicijativa za izgradnju mira? Postoje li značajne razlike u razumijevanju po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» U slučaju kada su pojedinci koji su osobe s invaliditetom uključeni u inicijative za izgradnju mira, da li su konsultovane organizacije osoba s invaliditetom u procesu ili su osobe s invaliditetom kontaktirane pojedinačno? Postoje li značajne razlike po ovom pitanju između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Postojeći podaci ukazuju na to da su osobe s invaliditetom podijeljene u tri kategorije: vojni ili ratni invalidi, civilne žrtve rata i osobe s invaliditetom čiji invaliditet nije stečen u ratu. Zapravo, oni primaju različite razmjere naknada i prava, na osnovu toga da li je njihov invaliditet nastao tokom rata i ako jeste, da li tokom aktivne službe ili u civilnom životu. Da li su takve razlike primijećene i u inicijativama za izgradnju mira i kada je riječ o participativnom pristupu, tj. da li su udruženja osoba s invaliditetom koja su povezana sa ratom više konsultirana od neratnih udruženja osoba s invaliditetom? Takođe, postoji li bilo kakva razlika u participativnom pristupu između

civilnih udruženja žrtava rata i udruženja ratnih veterana?

Studijsko pitanje 2: Koje su potrebe i interesi izraženi od strane organizacije osoba s invaliditetom i njihovih članova u pogledu inkluzije osoba s invaliditetom u procese izgradnje mira u BiH, s posebnim naglaskom na postojeću zakonsku i političku podjelu koja razdvaja osobe s invaliditetom čiji je invaliditet nastao kao rezultat sukoba i na one s invaliditetom koji je stečen na drugi način?

» Na koji način su potrebe i interesi koje osobe s invaliditetom iskazuju u konsultacijama za inicijative za izgradnju mira, prema njihovom saznanju, uključene u inicijative za izgradnju mira? Postoje li značajne razlike u tom pogledu između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Koje potrebe i interesi izraženi od strane organizacije osoba s invaliditetom i njihovih članova nisu zadovoljeni u postojećim inicijativama za izgradnju mira? Koji su osnovni uzroci nezadovoljenih potreba ako ih ima? Postoje li značajne razlike u tom pogledu između različitih grupa osoba s invaliditetom?

» Kakvu bi vrstu podrške u vezi s izgradnjom mira osobe s invaliditetom voljele vidjeti u budućnosti? Koje su njihove glavne preporuke odgovornim akterima, uključujući agencije UN-a, međunarodne nevladine organizacije i druge međunarodne organizacije?

Annex III: Lista učesnika u studiji

No.	Ime intervjuisane osobe	Organizacija	Datum intervjua
1	Renata Gojak	UNICEF BiH	13.10.2020.
2	Siniša Šešum	UNESCO BiH	13.10.2020.
3	Elmaja Bavčić	OSCE Mission to BiH	14.10.2020.
4	Zlatko Malić	Caritas BiH	30.10.2020.
5	Selma Korjenić	Trial International	3.11.2020.
6	Lamija Tiro	Trial International	3.11.2020.
7	Berina Žutić Razić	Trial International	3.11.2020.
8	Alma Mirvić	UNDP BiH	5.11.2020.
9	Siniša Sajević	Caritas BiH	6.11.2020.
10	Sanja Hamidović	Delegacija Evropske Unije u BiH & Specijalni predstavnik Evropske unije u BiH	9.11.2020.
11	Miloš Bogičević	OSCE Misija u BiH	26.11.2020.

Sastanci i Fokus grupe sa organizacijama osoba s invaliditetom

No.	Vrsta sastanka	Broj učesnika	Naziv organizacije osoba s invaliditetom	Datum sastanka
1	Uvodni sastanak sa koalicijama organizacija osoba s invaliditetom	9		6.10.2020.
			Jedan predstavnik iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom Kanton Sarajevo, Udruženje slijepih kantona Sarajevo	
			Tri predstavnika iz dvije različite organizacije Koalicije organizacija osoba s invaliditetom Tuzlanskog kantona	
			Jedan predstavnik iz koalicija organizacija osoba s invaliditetom regija Bijeljina - KOLOSI	
			Dva predstavnika iz koalicija organizacija osoba s invaliditetom iz Hercegovačko-neretvanskog kantona	
			Dva predstavnika iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regije Dobojo	

2	Uvodni sastanak sa MyRight partnerskim organizacijama osoba s invaliditetom	9		9.10.2020.
			Dva predstavnika Udruženja Ružičnjak	
			Dva predstavnika IC Lotos	
			Jedan predstavnik Udruženja Oaza	
			Dva predstavnika Udruženja Fenix	
			Dva predstavnika Udruženja slijepih Kantona Sarajevo	
3	Fokus grupa 1: organizacija osoba s invaliditetom	5		19.10.2020.
			Udruženje Ružičnjak	
			IC Lotos	
			Udruženje Oaza	
			Udruženje Fenix	
			Udruženja slijepih Kantona Sarajevo	
4	Fokus grupa 2: organizacija osoba s invaliditetom	4		21.10.2020.
			Udruženja paraplegičara, oboljelih od dječije paralize i ostalih tjelesnih invalida regije Doboje	
			Udruženje osoba s cerebralnom paralizom Sapna	
			Center za razvoj civilnog društva u Bosni i Hercegovini, Doboje Istok	
			Udruženje amputiraca Doboje	
5	Fokus grupa 3: organizacija osoba s invaliditetom	6		22.10.2020.
			Udruženje gluhih koalicija organizacija osoba s invaliditetom Sarajevo	
			Dva predstavnika udruženja Ružičnjak koalicije organizacija osoba s invaliditetom Hercegovačko-neretvanski kanton	
			Udruženje civilnih žrtva rata Bijeljina	
			Udruženje život sa Down sindromom	
			Udruženje KKK košarka za osobe u kolicima	
6	Fokus grupa 4: Mladi iz organizacija osoba s invaliditetom	5		18.11.2020
			Dva predstavnika mladih iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regije Doboje	
			Predstavnik mladih iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom Tuzlanskog kantona	
			Predstavnik mladih iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regija Bijeljina - KOLOSI	
			Predstavnik mladih iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom iz Hercegovačko-neretvanskog kantona	
7	Fokus grupa 5: Žene iz organizacije osoba s invaliditetom	5		19.11.2020
			Predstavnica žena iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regija Bijeljina - KOLOSI	
			Predstavnica žena iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom regije Doboje	
			Predstavnica žena iz Koalicije organizacija osoba s invaliditetom Tuzlanskog kantona	
			Dva predstavnika koalicije organizacija osoba s invaliditetom Kantona Sarajevo	
8	Završni sastanak sa organizacijama osoba s invaliditetom	15		23.12.2020
			10 predstavnika koalicija organizacija osoba s invaliditetom	
			5 predstavnika MyRight partnerskih organizacija osoba s invaliditetom	

Annex IV: Primjeri inkluzije osoba s invaliditetom u dijalogu za budućnost 2

PRIMJER SLUČAJA:

LOKALNA PLATFORMA ZA DIJALOG KAO DIO DIJALOGA ZA BUDUĆNOST 2

► Članovi lokalne platforme za dijalog u opštini Centar, Sarajevo, izabrali su osobu s Downovim sindromom kako bi gradonačelniku predstavila prioritete platforme¹²⁴. Uopšteno govoreći, kao rezultat 14 platformi za mlade, lokalnog i regionalnog dijaloga u kojima je oko 1.300 osoba učestvovalo u tri države, UNDP je sintetizirao i potvrdio prioritete, a tema koja se istakla je bilo zagovaranja prava ranjivih grupa. To se jasno odrazilo kroz temu „poboljšanje dijaloga“, kao i „poboljšanje rodne ravnopravnosti“. Nadalje, jedan od 24 korisnika granta bio je „Savez udruženja osoba s cerebralnom paralizom FBiH“ iz Sarajeva, s projektom namijenjenim rješavanju problema isključenja osoba s oštećenim sluhom iz opštinskih usluga. „Oko 25% ljudi sa cerebralnom paralizom takođe ima poteškoće sa sluhom. Projekat je obučio grupu opštinskih službenika za upotrebu znakovnog jezika. Takođe je pripremio „elektronski rječnik“ koji pruža video upute za stotine riječi i fraza na znakovnom jeziku. Oni su dostupni za preuzimanje sa web stranice Saveza, a distribuirani su i školama, fakultetima, zdravstvenim ustanovama i drugim javnim institucijama, kao i roditeljima djece s invaliditetom. Savez planira nastaviti ovaj rad, posebno u školama i predškolskim ustanovama, kako bi promovisali inkluzivno obrazovanje.“¹²⁵

PRIMJER SLUČAJA:

DRUŠTVENA ODGOVORNOST MUZEJA SAVREMENE UMJETNOSTI: TAKTILNA IZLOŽBA U BOSNI I HERCEGOVINI

► U okviru programa Dijalog za budućnost od 5. do 8. novembra 2015. godine u Muzeju savremene umjetnosti Republike Srpske u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina održan je šesti regionalni sastanak muzeja na temu „Socijalna inkluzija i savremeni muzej“. Tokom ovog događaja u Muzeju je otvorena taktilna izložba „Prostor, forma, dodir“, koja je trajala do 15. decembra 2015. Organizatori sastanka i izložbe su ICOM-SEE (Regionalna alijansa Međunarodnog vijeća muzeja za jugoistočnu Evropu) i Nacionalni komitet ICOM-a Bosna i Hercegovina, u saradnji sa Muzejom savremene umjetnosti Republike Srpske. Aktivnost su podržale Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini i UNESCO-ov regionalni biro za nauku i kulturu, Venecija (Italija). Povodom šestog regionalnog sastanka muzeja, 5. novembra 2015. godine, otvorena je taktilna izložba „Prostor, forma, dodir“; izložba je prilagođena osobama s oštećenim vidom. "Ne dirajte izložene predmete!" je fraza s kojom su se susreli mnogi posjetitelji muzeja, ali što ako muzejska publika ne može pristupiti informacijama bez osjećaja dodira? Posjetioci oštećenog vida trebaju alternativne metode za pristup predmetima i informacijama na muzejskim izložbama. Glavni cilj ove izložbe, zasnovan na tri koncepta - prostoru, formi i dodiru - je uključiti posjetitelje koji su oštećenog vida kao i druge u

muzejske aktivnosti dajući im priliku da iskuse umjetnost i učestvuju u savremenim kulturnim događajima. Stoga je izložba zamišljena tako da apstraktna djela - slike, skulpture i grafike - prilagodi taktilnim reprodukcijama i audio materijalom kako bi posjetiteljima sa oštećenim vidom omogućila da u potpunosti osjete i shvate umjetnost.

6. i 7. novembra 2019. godine predavanja na temu „Socijalna inkluzija i savremeni muzej“ održali su profesionalci iz regiona (Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Slovenije) i Italije. Kako su muzeji institucije koje snose veliku dozu društvene odgovornosti, sesije su organizovane oko teme socijalne inkluzije i uloge savremenih muzeja u današnjem društvu, s ciljem obogaćivanja i proširivanja iskustva regionalnih muzejskih institucija i osmišljavanja nova strategija socijalne inkluzije.

Posljednjeg dana, 8. novembra 2019. godine, učesnici sastanka posjetili su Memorijalni kompleks, vrlo važno obilježje nacionalne kulturne baštine - koji se sastoji od Spomen-zida, Muzeja i samog spomenika, vrlo dobro uklopljenog u prirodno okruženje planine Kozara i predstavlja jedinstvenu znamenitost u ovom kraju. ★

http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/social_responsibility_for_contemporary_art_museums_tactile/

© MYRIGHT – EMPOWERS PEOPLE WITH DISABILITIES, 2021

MyRight je krovna organizacija pokreta organizacija osoba s invaliditetom Švedske za međunarodnu saradnju. Mi radimo da bi osigurali da osobe s invaliditetom širom svijeta dobiju pristup svojim pravima. Više možete saznati na <https://myright.se/english>

Ovaj izvještaj je dizajniran na način da bude pristupačan svim osobama. Imate li neki komentar ili povratnu informaciju koja se tiče pristupačnosti ovog izvještaja? Molimo vas da nam pošaljete na info@myright.se

Autori ovog izvještaja su Lejla Hadžimešić i MyRight.

Urednici: Ingela Andersson i Sandra Storgårds
Prevod s engleskog: Lejla Hadžimešić
Grafički dizajn: Annika Johnsson
Dtp: Sokolovic Creative d.o.o.

Izvještaj je financirala Folke Bernadotte Academy (FBA). FBA ne dijeli nužno mišljenja izražena u ovom izvještaju. MyRight snosi punu odgovornost za sadržaj ovog izvještaja.

¹²⁴ <https://www.facebook.com/Dijalogzabuducnost/posts/1087061961479909>. 10FBiH Union of Associations of Persons Living with Cerebral Palsy. 11A Vračić, A Vežić & M Cox, Dialogue for the Future 2 Final Evaluation. ¹²⁵ Dijalog za budućnost 2, Završni izvještaj o evaluaciji, maj 2020, str. 34. DFF 2 BiH Final Evaluation Report.pdf ¹²⁶ Dijalog za budućnost 2, Završni izvještaj o evaluaciji, maj 2020, str. 29. DFF 2 BiH Final Evaluation Report.pdf

MYRIGHT

EMPOWERS PEOPLE WITH DISABILITIES